

Qendrat hulumtuese-analitike partiake në Maqedoninë e Veriut

Midis normës dhe praktikës

Analizë gjithëpërfshirëse

Shtator 2026

Rreth dokumentit

Ky publikim është përgatitur në kuadër të Programit Zviceran për Mbështetje Zgjedhore në Maqedoninë e Veriut. Programi për Mbështetje Zgjedhore është projekt i Qeverisë së Zvicrës, i zbatuar nga Fondacioni Ndërkombëtar për Sisteme Zgjedhore (IFES).

Përmbajtja dhe qëndrimet e shprehura në këtë publikim nuk mund të konsiderohen në asnjë mënyrë si pasqyrim i pikëpamjeve të Qeverisë së Zvicrës dhe IFES-it.

Autorët:

- Aleksandar Spasenovski, *profesor universitar në Fakultetin juridik "Justiniani i parë", Universiteti Shën Kirili dhe Metodi - Shkup*
- Memet Memeti, *profesor universitar në Fakultetin e Shkencave shoqërore bashkëkohore, Universiteti i Evropës juglindore - Tetovë*
- Aleksandar Spasov, *profesor universitar në Fakultetin juridik "Justiniani i parë", Universiteti Shën Kirili dhe Metodi - Shkup*

Shkup, Shtator 2026

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Ky studim shqyrton vendosjen ligjore, organizimin institucional dhe funksionimin e qendrave hulumtuese-analitike partiake (QHAP) në Maqedoninë e Veriut, me qëllim përcaktimin e karakterit të rolit dhe potencialit të tyre.

Përgatitja e hulumtimit bazohet në tre shtylla metodologjike: analiza normative e legjislacionit përkatës; pasqyra e dokumenteve dhe hulumtimeve të disponueshme; gjetjet empirike të marra përmes një pyetësi të strukturuar dhe intervistave gjysmë të strukturuar të kryera me të njëjtën mostër prej 21 përfaqësuesve të publikut të informuar, që përfshin përfaqësues të partive politike dhe QHAP, institucioneve shtetërore, komunitetit akademik, mediave, sektorit civil dhe organizatave ndërkombëtare.

Analiza normative përfshin katër nivele ligjore: Kushtetutën, Ligjin për partitë politike, Ligjin për QHAP dhe Ligjin për financimin e partive politike. Analiza e ndërlidhjes së tyre zbulon më shumë mospërputhje të brendshme. Më e rëndësishmja është tensioni normativ midis parimit të barazisë së partive të përcaktuar në Ligjin për partitë politike, pragut gjithëpërfshirës prej 1% të votave të parashikuar në Ligjin për financimin e partive politike dhe kufizimit të financimit buxhetor të QHAP ekskluzivisht për katër partitë me numrin më të madh të deputetëve. Një konfigurim i tillë krijon një asimetri strukturore që është e integruar në vetë arkitekturën normative. Përveç kësaj, transparenca financiare e QHAP rregullohet vetëm në mënyrë të tërthortë, pa standarde të veçanta raportimi specifike për këto qendra, gjë që kufizon më tej llogaridhënien e tyre publike.

Ligji për QHAP i vitit 2013 përcakton kornizën bazë për funksionimin e tyre, duke parashikuar që ato të organizohen si pjesë e strukturës së brendshme të partive politike, pa personalitet juridik dhe me funksion të dyfishtë: operativ dhe projektues. Ky model mundëson që aktivitetet analitike të integrohen drejtpërdrejt në veprimtarinë e partisë. Në të njëjtën kohë, integrimi i QHAP në strukturën e brendshme të partive mund të ndikojë në shkallën e autonomisë së tyre institucionale dhe të kufizojë kapacitetin e tyre për të kryer analiza të pavarura dhe për të paraqitur gjetje që nuk janë plotësisht në përputhje me prioritetet ose pikëpamjet e partisë.

Gjetjet empirike tregojnë ekzistencën e një hendeku të dukshëm midis kornizës normative dhe realitetit praktik. Megjithatë korniza ligjore parashikon një gamë të gjerë aktivitetesh, nga hulumtimi dhe analiza deri te vlerësimi i politikave dhe organizimi i debateve publike, në praktikë QHAP funksionojnë me shkallë të ndryshme të zhvillimit. Puna e tyre është kryesisht e fokusuar në mbështetjen analitike dhe programe brenda partisë, veçanërisht në përgatitjen e politikave publike dhe programeve zgjedhore për zgjedhjet nacionale dhe lokale, ndërsa

ndikimi i tyre në debatin më të gjerë shoqëror dhe proceset e vendimmarrjes mbetet i kufizuar. Analiza e gjetjeve empirike tregon gjithashtu dukshmëri të pamjaftueshme publike të produkteve analitike, transparencë të ulët deri në të moderuar dhe aktivitet të pabarabartë që varet në masë të konsiderueshme nga kapacitetet e partive specifike.

Pavarësisht këtyre kufizimeve, hulumtimi identifikon një konsensus të gjerë midis të gjitha kategorive të të anketuarve, pavarësisht nga pozicioni i tyre institucional, rreth tre pikave kryesore: nevoja për ekzistencën dhe zhvillimin e mëtejshëm të QHAP; nevoja për avancim të mëtejshëm dhe nevoja për transparencë dhe llogaridhënie më të madhe të saj. Një konsensus i tillë paraqet një kapital të rëndësishëm politik dhe shoqëror për ndryshime të synuara, konsensuale të legjislacionit.

Duke u bazuar në këto vlerësime, studimi propozon rekomandime konkrete që synojnë përf forcimin e autonomisë funksionale dhe kapacitetit të personelit të QHAP; reformimin e modelit të financimit drejt një gjithëpërfshirjeje më të madhe, parashikueshmërisë dhe konkurrencës së projekteve; vendosjen e standardeve më të qarta për raportimin operacional dhe financiar dhe transparencë më të madhe publike; institucionalizimin e bashkëpunimit ndërpartiak dhe ndërkombëtar; dhe përf forcimin afatgjatë të lidhjeve të QHAP me komunitetin akademik, të ekspertëve dhe të shoqërisë civile. Përveç kësaj, propozohet krijimi i një kornize për monitorimin e rregullt vjetor dhe vetëvlerësimin e punës së QHAP si pjesë përbërëse e raportimit të tyre vjetor operacional.

*Më shumë se një dekadë pas miratimit të Ligjit, ka ardhur koha për ta avancuar këtë model. Maqedonia e Veriut e sotme po krijon një model inovativ dhe të dallueshëm për institucionalizimin e kapaciteteve analitike brenda partive politike. Prandaj, **pyetja nuk është më nëse sistemi duhet të vazhdojë të ekzistojë, sepse ai ka kaluar testin e kohës, por çfarë lloj modeli institucional, me çfarë shkalle transparence dhe me çfarë roli duhet të formësojë kapitullin e tij të ardhshëm në zhvillim.***

Përmbajtja

1. Hyrje
2. Korniza normative
 - a. Korniza kushtetuese
 - b. Ligji për partitë politike
 - c. Ligji për qendrat hulumtuese-analitike partiake
 - d. Ligji për financimin e partive politike
 - e. Gjetjet kryesore në lidhje me kornizën normative
3. Analiza e praktikës: Shqyrtimet empirike dhe testimi i kornizës normative
 - a. Supozimet analitike
 - b. Metodologjia
 - c. Rezultatet
 - i. Roli dhe rëndësia
 - ii. Funksionimi dhe dukshmëria
 - iii. Transparenca
 - iv. Financimi
 - v. Nevoja për reforma
 - vi. E ardhmja e sistemit
 - vii. Gjetjet kryesore nga hulumtimi empirik
4. Përfundime dhe rekomandime
5. Aneks: Propozim-kornizë për monitorimin e rregullt dhe vetëvlerësimin e efikasitetit të QHAP
6. Bibliografia

LISTA E TABELAVE

Tabela 1: Korniza normative e QHAP

Tabela 2: Karakteristikat kryesore të QHAP

Tabela 3: Modeli aktual i financimit të QHAP

Tabela 4: Modeli normativ kundrejt standardeve demokratike

Tabela 5: Modeli normativ dhe pyetjet hulumtuese për funksionimin e QHAP

Tabela 6: Struktura institucionale e të anketuarve

Tabela 7: Roli i pritshëm i QHAP kundrejt kontributit të perceptuar real

Tabela 8: Perceptimet për kontributin e QHAP në debatin politik dhe hartimin e politikave

Tabela 9: Perceptimet për nivelin e përgjithshëm të aktivitetit të QHAP në vitet e fundit

Tabela 10: Perceptimet për nivelin e aktivitetit të QHAP sipas llojit të të anketuarit

Tabela 11: Fushat në të cilat QHAP kanë qenë më aktive në vitet e fundit

Tabela 12: Qasja publike në analizat dhe studimet e QHAP

Tabela 13: Perceptimet për transparencën e punës së QHAP

Tabela 14: Perceptimet për disponueshmërinë e informacioneve mbi financimin dhe përdorimin e mjeteve të QHAP

Tabela 15: Vlerësimi i modelit ekzistues të financimit të QHAP

Tabela 16: Perceptimet për nevojën e zgjerimit të rrethit të partive politike që marrin financim shtetëror për QHAP

Tabela 17: Perceptimet për nevojën e reformave në sistemin e QHAP

Tabela 18: Perceptimet për nevojën e publikimit të detyrueshëm të analizave dhe aktiviteteve të QHAP

Tabela 19: Perceptimet për të ardhmen e sistemit të QHAP

Tabela 20: Interpretimi analitik i perspektivave dominuese për të ardhmen e QHAP

Tabela 21: Përmbledhje sintetike e gjetjeve kryesore nga hulumtimi empirik

Hyrje

Qendrat hulumtuese-nalitike partiake (QHAP) janë një instrument institucional specifik i partive politike bashkëkohore në Maqedoninë e Veriut, funksioni kryesor i të cilave është të kontribuojnë në përmirësimin e cilësisë së vendimmarrjes politike përmes mbledhjes, përpunimit dhe analizës sistematike të të dhënave, si dhe përmes zhvillimit të politikave të bazuara në dëshmi.

Korniza ligjore për funksionimin e tyre rregullohet me Ligjin për QHAP¹, i cili përcakton statusin, organizimin, funksionet dhe mënyrën e financimit të tyre. Ky ligj parashikon mundësinë që partitë politike të krijojnë qendra të tilla si pjesë e organizimit të tyre të brendshëm, pa statusin e personit juridik, me qëllim sigurimin e një debati të strukturuar dhe të kualifikuar për proceset politike.

Zgjidhja normative në kontekstin e Maqedonisë së Veriut e pozicionon rolin e QHAP si të dyfishtë:

- Nga njëra anë, ato kanë një funksion operativ që synon të mbështesë veprimtarinë aktuale politike të partisë;
- Nga ana tjetër, ekziston një funksion projekti që nënkupton aktivitete publike, hulumtime, analiza dhe pjesëmarrje në procese më të gjera shoqërore dhe politike.

Ky karakter i dyfishtë hap dilemën kryesore që është në thelb të kësaj analize: a funksionojnë QHAP si qendra të vërteta analitike apo kryesisht si krah i zgjatur i strukturave partiake?

Qëllimi i këtij studimi është të shqyrtojë modelin normativ, zbatimin e tij praktik dhe kontributin real të QHAP në proceset e hartimit të politikave publike.

Studimi fokusohet në disa aspekte kryesore: strukturën institucionale, rolin funksional, modelin e financimit, shkallën e transparencës dhe ndikimin e tyre në planifikimin politik.

Në aspekt metodologjik, studimi bazohet në një kombinim të analizës normative të legjislacionit përkatës, analizës së dokumenteve dhe raporteve të disponueshme dhe gjetjeve empirike të marra përmes një pyetësoi të strukturuar dhe intervistave gjysmë të strukturuar të kryera me të njëjtën mostër prej 21 përfaqësuesish të publikut të informuar të zgjedhur me parimin e marrjes së qëllimshme të mostrës, që përfshin përfaqësues të partive politike dhe QHAP, institucioneve shtetërore, komunitetit akademik, mediave, sektorit të shoqërisë civile dhe

¹ Ligji për qendrat hulumtuese-analitike partiake, Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë, viti: LXIX, nr.: 23, Shkup, 14.2.2013, (faq. 141-142).

organizatave ndërkombëtare. Në të njëjtën kohë, studimi mbështetet edhe në përvojën ndërkombëtare të dokumentuar në botime të tjera përkatëse, duke përfshirë studimin e IFES-it për ndihmën ndaj partive politike në Evropën Lindore dhe Euroazi, i cili identifikon ndërtimin e kapaciteteve organizative dhe analitike si një dimension kyç të zhvillimit të partive në demokracitë në tranzicion².

Më poshtë, analiza është organizuar në tre njësi të ndërlidhura. Pjesa e parë shqyrton katër nivelet kryesore të rregullimit normativ: kornizën kushtetuese, kornizën ligjore të partive politike, rregullativën e veçantë për QHAP dhe dispozitat e Ligjit për financimin e partive politike që kanë të bëjnë me funksionimin e tyre. Pjesa e dytë analizon gjetjet empirike mbi funksionimin praktik të QHAP, duke u fokusuar në rolin, aktivitetin, dukshmërinë, transparencën, financimin dhe perspektivat e tyre për zhvillim të mëtejshëm. Në pjesën përmbyllëse sintetizohen vlerësimet kryesore normative dhe empirike dhe formulohen rekomandime për përmirësimin e kornizës ligjore dhe institucionale.

² IFES, A Study of Political Party Assistance in Eastern Europe and Eurasia, International Foundation for Electoral Systems, 2007. E disponueshme në: <https://www.ifes.org/publications/study-political-party-assistance-eastern-europe-and-eurasia>.

1. Korniza normative

Korniza normative e sistemit partiak në Maqedoninë e Veriut është një strukturë shumëdimensionale ligjore dhe institucionale që fillon me parimet kushtetuese, konkretizohet përmes rregullimit ligjor të partive politike dhe zhvillohet më tej përmes mekanizmave të veçantë që synojnë avancimin e kapacitetit të tyre programor dhe analitik. Në këtë kuptim, analiza e kornizës normative synon të përcaktojë logjikën e ndërlidhjes së tyre dhe kontributin e tyre në funksionimin e sistemit demokratik. Veçanërisht e rëndësishme është pyetja nëse arkitektura ekzistuese normative krijon kushte për zhvillimin e partive politike si aktorë modernë të orientuar drejt politikave, të aftë për të prodhuar njohuri, analiza dhe politika publike të qëndrueshme.

Më poshtë shqyrtohet korniza kushtetuese, korniza ligjore e partive politike dhe rregullorja e veçantë për QHAP, duke përfshirë financimin e tyre, si katër nivelet kryesore të rregullimit normativ që përcaktojnë hapësirën në të cilën ato veprojnë.

Tabela 1: Korniza normative e QHAP

Niveli rregullator	Niveli	Akti ligjor	Funksioni	Dispozitat relevante	Roli në lidhje me QHAP
1	Kushtetuta	Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut	Vlerat dhe parimet themelore	Nenet 8, 9, 16, 20, 22	Indirekte, bazë për pluralizëm
2	Ligji	Ligji për partitë politike	Institucionalizimi i partive	Nenet 2, 3, 6, 9, 10	Mundëson formimin e QHAP
3	Ligj i posaçëm	Ligji për QHAP	Operacionalizimi i QHAP	Nenet 2, 3, 4, 5, 6	Redaktim i drejtpërdrejtë
3	Ligj i posaçëm	Ligji për financimin e partive politike	Korniza financiare	Nenet 10-a, 26, 27	Rregullimi i ndërmjetëm i financimit

Njoftim: Renditja në tabelë ka karakter analitik dhe jo formal-hierarkik. Kushtetuta është akti më i lartë ligjor, ndërsa ligjet e përmendura janë akte me të njëjtin rang formal ligjor që rregullojnë aspekte të ndryshme, të ndërlidhura të sistemit partiak dhe funksionimit të QHAP.

1.1. Korniza kushtetuese

Korniza kushtetuese e sistemit partiak në Maqedoninë e Veriut është vendosur mbi parimin e pluralizmit politik, i cili është një vlerë themelore e rendit kushtetues. Neni 8, paragrafi 1, nënparagrafi 5 i Kushtetutës përcakton se “pluralizmi politik dhe zgjedhjet e lira, të drejtpërdrejta dhe demokratike” janë ndër vlerat themelore të rendit kushtetues të shtetit³. Kjo dispozitë hedh themelet për ekzistencën e një sistemi shumëpartiak dhe për konkurrencën e lirë politike.

Kushtetuta gjithashtu parashikon garanci për barazinë e qytetarëve në ushtrimin e të drejtave të tyre. Sipas nenit 9⁴, qytetarët janë të barabartë në liritë dhe të drejtat e tyre, pavarësisht, ndër të tjera, nga bindjet e tyre politike. Kjo dispozitë ka rëndësi të drejtpërdrejtë për sistemin politik, pasi parandalon diskriminimin në bazë të përkatësisë politike dhe siguron qasje të barabartë në procesin politik.

Neni 16 i Kushtetutës⁵ garanton lirinë e besimit, bindjes, mendimit dhe shprehjes publike të mendimit. Kjo garanci përfshin edhe lirinë e mendimit politik, që është baza për ekzistencën e qëndrimeve dhe programeve të ndryshme politike, si dhe për artikullimin e tyre publik.

Dispozita kryesore për funksionimin e partive politike është neni 20 i Kushtetutës⁶, i cili garanton lirinë e organizimit të qytetarëve. Në përputhje me këtë dispozitë, qytetarët mund të bashkohen lirisht për të ushtruar të drejtat dhe bindjet e tyre politike, ekonomike, sociale, kulturore dhe të tjera. Kjo e drejtë realizohet, ndër të tjera, përmes formimit dhe anëtarësimit në partitë politike. Kushtetuta gjithashtu garanton që qytetarët të mund të anëtarësohen dhe të largohen lirisht nga organizata të tilla. Njëkohësisht, neni 20 vendos kufizime në lidhje me veprimtarinë e partive politike. Kështu, programet dhe veprimet e partive nuk duhet të synojnë përmbysjen e dhunshme të rendit kushtetues, nxitjen ose thirrjen për agresion ushtarak, as nxitjen e urrejtjes dhe intolerancës nacionale, racore ose fetare. Përveç kësaj, ndalohet formimi i shoqatave ushtarake ose paraushtarake që nuk janë pjesë e forcave të armatosura të shtetit. Këto kufizime synojnë të sigurojnë një ekuilibër midis lirisë së veprimit politik dhe mbrojtjes së rendit kushtetues demokratik.

Në nenin 22 të Kushtetutës⁷, nga ana tjetër, garantohet e drejta e votës, respektivisht e drejta e qytetarëve për të zgjedhur dhe për t'u zgjedhur në zgjedhje. Kjo e drejtë lidhet drejtpërdrejt me

³ Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë, Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë, viti: XLVII, nr.: 52, Shkup, 1991, f.: 805–815.

⁴ Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë, op. cit.

⁵ Po aty.

⁶ Po aty.

⁷ Po aty.

rolin e partive politike si aktorë kryesorë në procesin zgjedhor përmes të cilit emërohen kandidatët dhe artikulohen ofertat politike.

Nga dispozitat kushtetuese të përmendura rezulton se pluralizmi politik është një garanci institucionale për ekzistencën e subjekteve të shumta politike. Në kuadër të traditës kushtetuese evropiane, partitë kuptohen si ndërmjetësues kryesorë midis qytetarëve dhe shtetit, përmes të cilëve artikulohen interesat, strukturohet konkurrenca politike dhe sigurohet legjitimiteti i pushtetit. Megjithatë, demokracitë moderne gjithnjë e më shumë po e tejkalojnë modelin klasik të partive si organizata ekskluzivisht zgjedhore dhe mobilizuese. Përkatësisht, në kushtet e politikave komplekse publike, rritjes së pritshmërive nga qytetarët dhe përf forcimit të ndërlidhjes ndërkombëtare, partitë përballen me nevojën për të zhvilluar kapacitetet e tyre analitike dhe programore. Në këtë kuptim, roli i tyre gradualisht po transformohet nga bartës të konkurrencës politike në subjekte që marrin pjesë në mënyrë aktive në hartimin, formulimin dhe vlerësimin e politikave publike. Ky transformim theksohet veçanërisht në kontekstin evropian, ku cilësia e demokracisë lidhet gjithnjë e më shumë me aftësinë e aktorëve politikë për të ofruar zgjidhje të bazuara në dëshmi, ekspertizë dhe analizë sistematike. Në një mjedis të tillë, legjitimiteti i partive politike plotësohet nga kapaciteti i tyre për qeverisje të përgjegjshme dhe të informuar. Prandaj, institucionalizimi i funksioneve analitike brenda partive politike është një hap logjik dhe i domosdoshëm në zhvillimin e demokracisë liberale moderne. QHAP po shfaqen si një instrument përmes të cilit partitë politike mund të avancojnë bazën e tyre programore, të kontribuojnë në një debat publik më të informuar dhe të forcojnë lidhjen midis vendimmarrjes politike dhe ekspertizës profesionale. Në këtë kuptim, ekzistenca dhe funksionimi i tyre duhet të kuptohet si një karakteristikë organizative e partive, por edhe si pjesë e një procesi më të gjerë të evropianizimit dhe modernizimit të sistemit politik.

Sa më shumë që partitë politike të jenë në gjendje të integrojnë njohuritë, analizën dhe përgjegjësinë publike në veprimtarinë e tyre, aq më shumë pluralizmi politik merr një vlerë thelbësore dhe jo vetëm formale.

1.2. Ligji për partitë politike

Në Maqedoninë e Veriut, megjithëse korniza kushtetuese e pluralizmit politik është vendosur me Kushtetutën e vitit 1991, institucionalizimi ligjor i sistemit shumëpartiak po zhvillohet gradualisht. Në periudhën e tranzicionit, deri në vitin 1994, mbetet në fuqi Ligji për organizatat

shoqërore dhe shoqatat e qytetarëve i vitit 1983⁸, i cili me ndryshimet e vitit 1990 mundëson krijimin e më shumë partive politike, duke braktisur kështu sistemin e mëparshëm njëpartiak⁹.

Ligji i parë për partitë politike në Republikën e pavarur të Maqedonisë u miratua më 26.7.1994¹⁰, me çka u përcaktuan rregullat bazë për funksionimin e partive në kontekstin e ri demokratik. Ligji i dytë sistematik për partitë politike u miratua më 20 tetor të vitit 2004¹¹, me ç'rast ai pësoi disa ndryshime dhe plotësime në periudhën deri në vitin 2015, me qëllim harmonizimin e tij me zhvillimin e standardeve dhe praktikave demokratike¹².

Ky ligj rregullon aspektet kryesore të statusit juridik të partive politike: themelimin, regjistrimin, organizimin, funksionimin dhe shuarjen e tyre. Në këtë kuptim, ligji konkretizon kornizën kushtetuese dhe institucionalizon pluralizmin politik si pjesë operacionale të sistemit demokratik.

Në nenin 2 të ligjit¹³, partia politike përcaktohet si organizatë vullnetare e qytetarëve e formuar për realizimin dhe mbrojtjen e të drejtave dhe bindjeve politike, ekonomike, sociale dhe të tjera, si dhe për pjesëmarrje në procesin e vendimmarrjes politike gjatë pjesëmarrjes në pushtet. Ky përkufizim konfirmon natyrën e dyfishtë të partive: si subjekte të bashkimit qytetar dhe si aktorë të pushtetit politik.

Ligji përcakton më tej kufijtë e veprimtarisë së tyre, duke ndaluar veprimtaritë që synojnë përmbysjen e dhunshme të rendit kushtetues, nxitjen e urrejtjes ose thirrjen për agresion (neni 3)¹⁴, duke krijuar kështu një ekuilibër midis lirisë së organizimit politik dhe mbrojtjes së rendit demokratik.

⁸ Ligji për organizatat shoqërore dhe shoqatat e qytetarëve, Gazeta zyrtare e Republikës Socialiste të Maqedonisë, viti XXXIX, nr. 32, Shkup, 11.11.1983, f.: 625-630.

⁹ Ligji për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për organizatat shoqërore dhe shoqatat e qytetarëve, Gazeta zyrtare e Republikës Socialiste të Maqedonisë, viti XLVI, nr. 12, Shkup, 13.4.1990, f.: 237-239.

¹⁰ Ligji për partitë politike, Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë, viti L, nr. 41, Shkup, 5.8.1994, f.: 1197-1200.

¹¹ Ligji për partitë politike, Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë, viti LX, nr. 76, Shkup, 27.10.2004, f.: 1-5.

¹² Shih: Ligji për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për partitë politike, Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë, viti LXIII, nr. 5, Shkup, 16.1.2007, f.: 8-9; Korrigjimi i Ligjit për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për partitë politike, Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë, viti LXIII, nr. 8, Shkup, 24.1.2007, f. 80; Ligji për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për partitë politike, Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë, viti LXIV, nr. 5, Shkup, 11.1.2008, f.: 2; Ligji për plotësimin e Ligjit për partitë politike, Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë, viti: LXIX, nr. 23, Shkup, 14.2.2013, f. 143.

¹³ Ligji për partitë politike, op. cit.

¹⁴ Po aty.

Nga pikëpamja e strukturës institucionale, ligji garanton lirinë dhe pavarësinë e partive politike në veprimtarinë e tyre dhe organizimin e brendshëm (neni 6¹⁵), që është një element kyç i modelit liberal-demokratik. Gjithashtu, përcaktohet se partitë politike janë organizata jofitimprurëse (neni 9¹⁶) dhe se funksionimi i tyre, përfshirë atë financiar, duhet të jetë publik (neni 10¹⁷), duke vendosur kështu bazat për transparencë dhe llogaridhënie.

Veçanërisht e rëndësishme është dispozita e nenit 6, paragrafi 3¹⁸, e cila parashikon mundësinë që partitë të formojnë QHAP në organizimin e tyre të brendshëm. Kjo dispozitë paraqet një lidhje normative midis regjimit të përgjithshëm ligjor të partive politike dhe ligjit të veçantë për QHAP dhe konfirmon qëllimin e ligjvënësit për të institucionalizuar veprimtarinë analitike dhe programe të partive.

Në pjesën e themelimit dhe regjistrimit, ligji përcakton kushte relativisht të qarta dhe të formalizuara, duke përfshirë detyrimin që partia politike të themelohet nga të paktën 1.000 qytetarë me të drejtë vote (neni 11¹⁹), të miratojë program dhe statut (nenet 15 dhe 16²⁰) dhe të regjistrohet në regjistrin gjyqësor (neni 17²¹). Këto kushte synojnë të sigurojnë një nivel minimal të seriozitetit organizativ dhe legjitimitetit të subjekteve politike.

Sa i përket shuarjes së partive politike, ligji parashikon disa baza, duke përfshirë shuarjen vullnetare, fshirjen nga regjistri, ndalimin e veprimtarisë ose vendimin e Gjykatës kushtetuese për jokushtetutshmërinë e programit ose statutit (neni 29²²). Kjo siguron një mekanizëm ligjor për kontrollin e ligjshmërisë dhe kushtetutshmërisë së veprimit të tyre.

Nga korniza ligjore e përmendur rezulton se Ligji për partitë politike paraqet lidhjen kryesore midis parimit kushtetues të pluralizmit politik dhe institucionalizimit të tij praktik. Duke rregulluar me saktësi kushtet për themelimin, regjistrimin, organizimin dhe shuarjen e partive, ligjvënësi krijon një model ligjor që synon të sigurojë stabilitetin, parashikueshmërinë dhe legjitimitetin e sistemit politik.

Në kuadër të traditës evropiane liberal-demokratike, zgjidhje të tilla ligjore kuptohen si parakusht i domosdoshëm për transformimin e partive në aktorë të institucionalizuar të qeverisjes demokratike. Ato krijojnë kushte për zhvillimin e subjekteve politike që marrin pjesë

¹⁵ Po aty.

¹⁶ Po aty.

¹⁷ Po aty.

¹⁸ Po aty.

¹⁹ Po aty.

²⁰ Po aty.

²¹ Po aty.

²² Po aty.

në procesin zgjedhor dhe kanë kapacitet të qartë për të formuluar politika, për të menaxhuar institucionet dhe për të marrë përgjegjësi për vendimet publike.

Veçanërisht e rëndësishme është se ligji thekson lirinë dhe pavarësinë e tyre në organizimin dhe veprimtarinë e brendshme, që është element thelbësor i autonomisë demokratike. Në të njëjtën kohë, përmes parimeve të transparencës, aspektit jofitimprurës dhe ligjshmërisë, vendosen bazat për llogaridhënien dhe përgjegjësinë e tyre para publikut. Në këtë kuadër, partitë politike pozicionohen si subjekte që duhet të balancojnë agjendën e tyre politike me interesin më të gjërë publik.

Megjithatë, pavarësisht kornizës relativisht të plotë rregullatore, ligji e trajton çështjen e kapaciteteve analitike dhe programore të partive vetëm në mënyrë indirekte. Parashikohet mundësia e formimit të QHAP, por pa përpunim më të detajuar të rolit, funksionit dhe rëndësisë së tyre në proceset e hartimit të politikave. Kjo tregon faktin se ligjvënësi e njëh rëndësinë e dimensionit analitik të veprimtarisë së partisë, por e lë operacionalizimin e saj konkret në një kornizë të veçantë ligjore. Prandaj, Ligji për partitë politike mund të kuptohet si bazë normative që përcakton pozicionin formal të partive në sistemin politik, por nuk e shteron rolin e tyre thelbësor në demokracinë moderne. Në këtë kuptim, miratimi i Ligjit për QHAP paraqet vazhdim logjik të procesit të institucionalizimit dhe profesionalizimit të partive politike.

1.3. Ligji për qendrat hulumtuese analitike partiake

Mënyra e formimit, organizimit, funksionimit dhe financimit të QHAP rregullohet me Ligjin për QHAP të vitit 2013²³.

Në pajtim me nenin 2, paragrafi 1 të Ligjit²⁴, partitë politike mund të formojnë QHAP me qëllim ndërtimin e një platforme për debat të strukturuar dhe të kualifikuar mbi proceset politike. Në paragrafin 2 të të njëjtit nen, nga ana tjetër, përcaktohet se QHAP formohen si pjesë e organizimit të brendshëm të partisë politike, pa statusin e personit juridik. Kjo do të thotë se ato nuk kanë pavarësi juridike, por funksionojnë si njësi organizative në kuadër të partisë.

Tabela 2: Karakteristikat kryesore të QHAP

Elementi	Dispozita ligjore	Përshkrimi	Kufizim potencial
Statusi juridik	Neni 2	Pjesë e partisë, pa subjektivitet juridik	Autonomia e kufizuar

²³ Ligji për qendrat hulumtuese-analitike partiake, Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë, viti: LXIX, nr.: 23, Shkup, 14.2.2013, fq. 141-142.

²⁴ Ligji për qendrat hulumtuese-analitike partiake, op. cit.

Organizimi	Neni 3	Pjesa operative dhe e projektit	Kufiri i paqartë analizë-politikë
Struktura kadrovike	Neni 4	Min. 2 punonjës, udhëheqës	Kapacitet i kufizuar
Bashkëpunimi	Neni 5	Bashkëpunimi vendas dhe ndërkombëtar	E shfrytëzuar në mënyrë të pamjaftueshme
Financimi	Neni 6	Financimi buxhetor për 4 parti	Kufizim i theksuar
Dedikimi i mjeteve	Neni 7	Ndalimi për financimin e partisë	Kontrolli i vështirësuar financiar

Në nenin 3, paragrafi 1²⁵ Ligji rregullon strukturën funksionale të QHAP, duke parashikuar ndarjen e tyre në: Pjesa operative, e cila përfshin aktivitete që lidhen me hulumtimin, përpunimin e të dhënave dhe mbështetjen e funksionimit aktual të partisë; Pjesa e projektit, e cila përfshin aktivitete publike si debate, hulumtime të opinionit publik, botime, vlerësim të politikave dhe planifikim strategjik të politikave.

Me këtë dispozitë, ligjvënësi përcakton një ndarje formale të punës së QHAP në pjesën operative dhe atë të projektit. Pjesa operative është e orientuar drejt mbështetjes së funksionimit aktual dhe politikave të partisë, ndërsa pjesa e projektit përfshin aktivitete publike, hulumtime dhe edukative. Megjithatë, përshkrimet ligjore mbivendosen pjesërisht, veçanërisht për sa i përket hulumtimit, analizës dhe planifikimit strategjik të politikave, prandaj kufiri midis dy funksioneve në praktikë mund të jetë i paqartë.

Sa i përket strukturës kadrovike, neni 4²⁶ parashikon që QHAP duhet të ketë të punësuar të paktën dy persona me kohë të plotë, njëri prej të cilëve është udhëheqës. Udhëheqësi është përgjegjës për punën financiare, organizimin dhe koordinimin e aktiviteteve, dhe duhet të ketë të paktën arsim të lartë. Udhëheqësi caktohet dhe shkarkohet nga partia (neni 4, paragrafi 4), por është personalisht përgjegjës për kundërvajtje për përdorimin e mjeteve në pajtim me nenin 9 (gjobë 2.000–4.000 euro). Zgjidhja aktuale ligjore nuk përmban një dispozitë mbrojtëse për udhëheqësin në rast të një konflikti midis urdhrave të udhëheqësve të partisë dhe

²⁵ Po aty.

²⁶ Po aty.

detyrimeve ligjore për shpenzime të dedikuara. Kjo zbrazëtitë ligjore paraqet rrezik sepse përgjegjësia de jure i takon udhëheqësit, por kontrolli de facto mbetet te partia.

Ligji parashikon gjithashtu mundësinë e bashkëpunimit të ndërsjellë dhe ndërkombëtar të QHAP. Kështu, në përputhje me nenin 5²⁷, këto qendra mund të mbajnë takime dhe të bashkëpunojnë me njëra-tjetrën, si dhe të anëtarësohen në organizata dhe rrjete ndërkombëtare të ngjashme.

Segmenti më i detajuar i Ligjit ka të bëjë me financimin e QHAP. Në pajtim me nenin 6, paragrafi 1²⁸, mjetet buxhetore për financimin e QHAP ndahen ekskluzivisht për katër partitë politike me numrin më të madh të deputetëve të zgjedhur në Kuvend, me kusht që të kenë formuar QHAP. Më tej, paragrafi (2) i të njëjtit nen parashikon një model të kombinuar të shpërndarjes së mjeteve:

- 60% e mjeteve shpërndahen në mënyrë të barabartë midis katër partive;
- 40% shpërndahen në mënyrë proporcionale sipas numrit të deputetëve, me përqindje të përcaktuara në mënyrë të detajuar (35%, 30%, 20% dhe 15%).

Përveç kësaj, neni 6, paragrafët 4 deri në 6²⁹ përcaktojnë se mjetet ndahen midis pjesës operative dhe asaj të projektit (40% për pjesën operative, 60% për pjesën e projektit), ndërsa paragrafi (7) parashikon mjete shtesë për trajnimin e punonjësve.

Modeli aktual i financimit krijon konflikt me parimin e përcaktuar në nenin 6, paragrafi 1 të Ligjit për partitë politike, sipas të cilit partitë politike janë të barabarta para Kushtetutës dhe ligjit. Kufizimi i mjeteve buxhetore vetëm për katër partitë me numrin më të madh të deputetëve të zgjedhur krijon një asimetri strukturore në zhvillimin e kapaciteteve analitike dhe mund të dekurajojë partitë më të vogla të zhvillojnë kapacitetet e tyre për hartimin e politikave. Paqartësi shtesë ligjore paraqitet në rastin e koalicioneve parazgjedhore. Ligji nuk përcakton nëse gjatë zbatimit të kriterit të nenit 6 merret parasysh koalicioni si subjekt zgjedhor apo partitë e veçanta politike që e përbëjnë atë, as se cili organ dhe në bazë të cilave të dhëna përcakton numrin e deputetëve që i takojnë secilës parti të zgjedhur nga një listë e përbashkët kandidatësh. Mungesa e një procedure të qartë për përcaktimin e kësaj ndarjeje mund të çojë në interpretime të ndryshme dhe zbatim të pabarabartë të kriterit ligjor. Komisioni i Venedikut dhe OSBE/ODIHR rekomandojnë që modelet e financimit publik të kontribuojnë në pluralizmin politik dhe mundësitë e barabarta, të mos vendosin pragje joracionale të larta dhe të mundësojnë qasje në një pjesë të mjeteve edhe për partitë politike që nuk përfaqësohen në

²⁷ Po aty.

²⁸ Po aty.

²⁹ Po aty.

parlament, nëse gëzojnë një nivel të caktuar minimal të mbështetjes³⁰. Gjykata Kushtetuese e Republikës së Maqedonisë së Veriut, nga ana tjetër, nuk është shprehur ende për këtë çështje³¹. Prandaj, duhet të shqyrtohet mundësia që qasja në financimin publik të bazohet në kritere më të qarta dhe më gjithëpërfshirëse, siç është përqindja e votave të fituara dhe përfaqësimi parlamentar, në vend që të bazohet ekskluzivisht në pozicionin midis katër partive me numrin më të madh të deputetëve të zgjedhur.

Tabela 3: Modeli aktual i financimit të QHAP

Elementi	Zgjidhja	Përqindja / Rregulla	Implikimi
Përfshirja	4 parti	---	Sistem i kufizuar
Shpërndarja (1)	E barabartë	60%	Ekuilibri minimal
Shpërndarja (2)	Proporcionalisht	40%	Dominimi politik
Pjesa operative	Financimi	40%	Funksion analitik i kufizuar
Pjesa e projektit	Financimi	60%	Aktivitetet publike
Trajnime	Mjetet shtesë	---	Element pozitiv

Sa i përket qëllimit të mjeteve financiare, neni 7³² ndalon shprehimisht përdorimin e mjeteve financiare të QHAP për financimin e drejtpërdrejtë ose të tërthortë të një partie politike, me çka bëhet përpjekje për të siguruar një dallim funksional midis aktiviteteve analitike dhe financimit të partive.

³⁰ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) and OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE/ODIHR), Guidelines on Political Party Regulation, Second Edition, CDL-AD(2020)032, të miratuara nga Komisioni i Venedikut në Sesionin e 125-të Plenar në dhjetor 2020.

³¹ Sipas kërimit në bazën e të dhënave të disponueshme për publikun të vendimeve dhe lëndëve të Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Maqedonisë së Veriut, të kryer më 16.7.2026, nuk u gjet asnjë vendim i publikuar me të cilin Gjykata është prononcuar për kushtetutshmërinë e kufizimit të financimit buxhetor të QHAP për katër partitë politike me numrin më të madh të deputetëve të zgjedhur. Shih: <https://ustavensud.mk/>.

³² Ligji për qendrat hulumtuese partiake, op. cit.

Mbikëqyrja e veprimtarisë financiare të QHAP kryhet në pajtim me Ligjin për financimin e partive politike (neni 8³³), ndërsa për parregullsitë parashikohen sanksione për kundërvajtje (neni 9³⁴).

Nga dispozitat e mësipërme rezulton se Ligji për QHAP përcakton një kornizë organizative dhe financiare relativisht të saktë për funksionimin e këtyre qendrave, por njëkohësisht lë të hapura çështje në lidhje me pozicionin e tyre thelbësor në sistemin politik.

Tabela 4: Modeli normativ kundrejt standardeve demokratike

Kriteri	Zgjidhja normative	Standard evropian	Vlerësimi
Autonomia	Pjesë e partisë	Qendra pjesërisht të pavarura	E kufizuar
Gjithëpërfshirja	4 parti të financuara	Sistem i hapur	E kufizuar
Funksioni	Analiza + mbështetja partiake	Policy think tank	Pjesërisht
Financimi	Buxhetor, selektiv	Pluralist dhe i balancuar	I pabalancuar
Transparenca	Pjesërisht i rregulluar	Standarde të larta	E pamjaftueshme

Në kuadër të demokracisë liberale evropiane bashkëkohore, institucione të tilla pritet të funksionojnë si bartëse të autonomisë analitike dhe si urë lidhëse midis politikës dhe ekspertizës. Megjithatë, zgjidhja e nenit 2, paragrafi 2, me të cilin QHAP përcaktohen si pjesë e strukturës së brendshme të partisë pa subjektivitet ligjor, i vendos ato në një pozitë varësie institucionale, që mund të kufizojë pavarësinë e tyre dhe aftësinë për të vlerësuar dhe rishikuar në mënyrë kritike politikën dhe qëndrimet e partisë. Përveç kësaj, modeli i financimit i përcaktuar në nenin 6, i cili kufizon mjetet buxhetore në katër parti politike, krijon një zhvillim asimetric të kapaciteteve analitike dhe ngre pyetje në lidhje me barazinë e subjekteve politike në procesin demokratik. Në këtë kuptim, QHAP paraqiten si një hibrid institucional: të njohura normativisht si një instrument për avancimin e debatit politik dhe hartimit të politikave, por të integruara në aspekt strukturor në korniza që kufizojnë autonominë dhe gjithëpërfshirjen e tyre.

³³ Po aty.

³⁴ Po aty.

1.4. Ligji për financimin e partive politike

Përveç Ligjit për QHAP, dispozita të rëndësishme që rregullojnë drejtpërdrejt aspektin financiar të funksionimit të këtyre qendrave përmbahen edhe në Ligjin për financimin e partive politike³⁵.

Neni 10-a³⁶ i këtij ligji përcakton shumën vjetore të buxhetit prej 280.000 eurosh të dedikuar për financimin e QHAP-ut, duke krijuar kështu lidhjen midis regjimit të përgjithshëm të financimit të partive dhe mekanizmit specifik për mbështetjen e kapaciteteve analitike.

Neni 26 paragrafi 2³⁷ parashikon që QHAP mund të kenë nënlllogari në kuadër të llogarisë së partisë politike, me ç'rast janë të detyruara të paraqesin raporte financiare të konsoliduara, pa pasur standarde të veçanta të raportimit financiar specifike për QHAP.

Neni 27³⁸, nga ana tjetër, përfshin nënlllogaritë e QHAP në raportin financiar vjetor të partisë, me çka aktiviteti i tyre financiar është pjesë e mekanizmit të përgjithshëm të mbikëqyrjes, por pa dukshmëri të veçantë dhe pa mundësinë e vlerësimit të tyre të pavarur.

Ky kuadër rregullator sugjeron se transparencja financiare e QHAP rregullohet vetëm në mënyrë indirekte dhe brenda një regjimi më të gjerë të financimit të partive, gjë që përbën një kufizim shtesë të llogaridhënies së tyre publike. Prandaj, kontributi i tyre i vërtetë varet nga qartësia e kuadrit ligjor dhe nga aftësia e tyre për t'u vendosur si bartës të besueshëm të njohurive dhe analizave në proceset e hartimit të programeve partiake dhe propozimeve të politikave publike.

1.5. Gjetjet kryesore në lidhje me kornizën normative

Analiza e kornizës kushtetuese dhe ligjore tregon se sistemi normativ në Maqedoninë e Veriut krijon strukturë të plotë për ekzistencën dhe funksionimin e partive politike si bartëse të pluralizmit politik.

Kushtetuta përcakton bazat e vlerave dhe ligjore; Ligji për partitë politike institucionalizon rolin e tyre; Ligji për QHAP paraqet një përpjekje për përmirësimin e tyre funksional në drejtim të zhvillimit të kapaciteteve analitike dhe programore, ndërsa Ligji për financimin e partive politike rregullon aspektin financiar të funksionimit të tyre. Megjithatë, **analiza e ndërlidhjes së këtyre katër niveleve normative zbulon mospërputhje të rëndësishme që ndikojnë drejtpërdrejt në funksionimin e QHAP.**

³⁵ Ligji për ndryshimin e Ligjit për financimin e partive politike, Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut, nr.: 294, Shkup, 11.12.2020, f.: 1;

³⁶ Ligji për ndryshimin e Ligjit për financimin e partive politike, op. cit.

³⁷ Po aty.

³⁸ Po aty.

Ajo që është më e rëndësishme është tensioni normativ midis parimit të barazisë të përcaktuar në nenin 6, paragrafi 1 të Ligjit për partitë politike, mundësisë për krijimin e QHAP të parashikuar për të gjitha partitë në nenin 6, paragrafi 3 të të njëjtit ligj, pragut gjithëpërfshirës prej 1% të votave të përcaktuar në nenin 10 të Ligjit për financimin, dhe kufizimit të financimit buxhetor ekskluzivisht për katër partitë me numrin më të madh të deputetëve të parashikuar në nenin 6, paragrafi 1 të Ligjit për QHAP. Kjo kontradiktë e brendshme krijon një asimetri strukturore që nuk rrjedh nga praktika, por është e integruar në vetë kornizën normative.

Përveç kësaj, transparenca financiare e QHAP rregullohet në mënyrë indirekte, përmes regjimit të përgjithshëm të financimit të partive të parashikuar në nenet 26 dhe 27 të Ligjit për financimin e partive politike. Të dhënat për funksionimin e tyre financiar përfshihen në raportet e konsoliduara të partive politike, pa detyrimin që aktivitetet dhe shpenzimet e QHAP të paraqiten në një pjesë të veçantë, të standardizuar dhe të qasshëm për publikun. Prandaj, modeli ekzistues nuk lejon gjithmonë përcaktimin e qartë të burimeve të financimit, shpërndarjen e mjeteve midis pjesës operative dhe asaj të projektit, shpenzimet sipas aktiviteteve individuale, projekteve të realizuara dhe rezultateve të arritura. Standardet e veçanta të raportimit do të nënkuptonin detyrimin që çdo QHAP të përgatisë një raport vjetor të veçantë ose një shtojcë të veçantë në raportin e konsoliduar të partisë, sipas një formulari të vetëm. Ai do të përmbante të dhëna për mjetet e marra, shpenzimet sipas kategorive të përcaktuara me ligj, shpenzimet për punonjësit dhe trajnimet, hulumtimet dhe projektet e realizuara, aktivitetet publike të organizuara dhe produktet analitike të disponueshme. Një raportim i tillë do të mundësonte krahasueshmëri më të madhe midis QHAP, dukshmëri më të qartë publike të përdorimit të mjeteve buxhetore dhe mbikëqyrje më efektive të jashtme. Në këtë kuptim, arkitektura ekzistuese normative është më e zhvilluar në pjesën e rregullimit formal dhe financimit të QHAP sesa në pjesën e sigurimit të kushteve që ato të zhvillohen si struktura analitike kredibile që kontribuojnë në formulimin e programeve partiake, qëndrimeve dhe propozimeve për politikatat publike.

QHAP përfaqësojnë një hap të rëndësishëm drejt zhvillimit të një modeli funksional të partive politike, por konfigurimi i tyre aktual, veçanërisht varësia organizative, financimi selektiv dhe transparenca e kufizuar financiare, tregojnë se nevojitet përmirësim i mëtejshëm i kornizës së tyre institucionale.

2. ANALIZA E PRAKTIKËS: SHQYRTIME EMPIRIKE DHE TESTIMI I KORNIZËS NORMATIVE

2.1. Supozimet analitike

Përmes prizmit të konkluzioneve nga korniza normative dhe zbatimi i saj praktike nga pjesa e parë e këtij hulumtimi, dallohen tre supozime kryesore analitike për funksionimin e këtij nënsistemi të rëndësishëm të sistemit partiak, të cilat më poshtë janë objekt i verifikimit empirik.

1. Supozimi i parë është se ekzistenca e një kornize normative në vetvete nuk garanton zbatimin e tij efektiv, domethënë se ekziston një hendek i matshëm midis asaj që parashikon ligji dhe asaj që ndodh në praktikë. Prandaj, fokusi i analizës është drejtuar në përcaktimin e shkallës së kësaj pajtueshmërie përmes perceptimeve të aktorëve përkatës;
2. Supozimi i dytë është se QHAP në praktikë kryesisht ofrojnë mbështetje brenda partisë përmes analizave, përgatitjes së programeve dhe formulimit të propozimeve të politikave, dhe kanë një ndikim dukshëm më të vogël në debatin më të gjerë publik dhe proceset e vendimmarrjes;
3. Supozimi i tretë është se modeli selektiv i financimit, i kufizuar në katër partitë më të mëdha, krijon një asimetri strukturore që ndikon drejtpërdrejt në zhvillimin e kapaciteteve analitike dhe kufizon gjithëpërfshirjen e sistemit në tërësi.

Këto supozime së bashku formojnë boshtin analitik të hulumtimit empirik. Ato e plotësojnë dhe e kushtëzojnë njëra-tjetrën. Përkatësisht, nëse korniza normative nuk zbatohet në mënyrë efektive, nëse QHAP funksionojnë kryesisht si mekanizma brenda-partiakë dhe nëse modeli financiar krijon asimetri strukturore, atëherë rezultati është një sistem që ekziston formalisht, por në thelb nuk e arrin potencialin e tij të plotë.

Tabela 5: Modeli normativ dhe pyetjet hulumtuese për funksionimin e QHAP

Kriteri	Modeli normativ (Çfarë parashikon ligji)	Dilemat praktike	Pyetja kryesore
Statusi juridik	Pjesë e partisë, pa subjektivitet juridik	A mund të sigurojnë QHAP pavarësi në kuadër të partisë?	A është e mundur të ekzistojë një autonomi e vërtetë analitike?

Funksioni	Analiza, hulumtime, zhvillim dhe formulim i politikave	A krijojnë QHAP politika apo kryesisht ofrojnë mbështetje?	A funksionojnë si aktorë që propozojnë politika apo si mbështetje organizative për partitë?
Pjesa operative	Hulumtimi dhe përpunimi i të dhënave	A janë hulumtimet të vazhdueshme dhe të strukturuar metodologjikisht apo kryhen ad hoc?	Deri në çfarë mase përdoren gjetjet hulumtuese në përgatitjen e analizave, programeve dhe propozimeve të politikave?
Pjesa e projektit	Debate, trajnime, aktivitete publike	A janë aktivitetet të rregullta dhe a kanë ndikim?	A kontribuojnë QHAP në një dialog thelbësor publik?
Kapaciteti kadrovik	Të paktën dy persona të punësuar me kohë të plotë, me mundësi për financim shtesë nga partia	A e mundësojnë minimumi ligjor dhe mjetet në dispozicion angazhimin e një ekipi të mjaftueshëm profesional?	A janë kapacitetet bazë njerëzore dhe financiare të mjaftueshme për hulumtime dhe analiza gjithëpërfshirëse?
Financimi	Buxhetor (4 parti) + projekte	A krijon financimi selektiv pabarazi?	A është modeli i financimit i drejtë dhe i qëndrueshëm?
Gjithëpërfshirja	Formimi i disponueshëm për të gjitha partitë; financimi buxhetor i kufizuar në katër parti.	A kanë vërtet të gjitha partitë qasje të barabartë në resurse?	A është sistemi thelbësisht gjithëpërfshirës?
Transparenca	E rregulluar në mënyrë të tërthortë përmes raportimit financiar të partisë	A janë rezultatet e punës të disponueshme për publikun?	A ka llogaridhënie të vërtetë ndaj publikut?
Ndikimi mbi politikat	Pjesëmarrja në hartimin e politikave (policy-making)	A kanë QHAP ndikim real në vendimmarrje?	Deri në çfarë mase integrohen analizat e tyre në vendimmarrjen politike?
Bashkëpunimi	Vendor dhe ndërkombëtar	A është bashkëpunimi sistematik apo formal?	A po shfrytëzohet potenciali për transferimin e njohurive dhe praktikave të mira?

2.2. Metodologjia

Për të siguruar verifikimin empirik të funksionalitetit të modelit normativ dhe për të fituar një pasqyrë më të gjerë të funksionimit praktik të QHAP, në kuadër të studimit u krye një hulumtim cilësor-sasior bazuar në një pyetësor të strukturuar dhe intervista gjysmë të strukturuar me aktorë përkatës nga sektori politik, institucional, akademik dhe të shoqërisë civile³⁹.

Përzgjedhja e të anketuarve bazohet në parimin e marrjes së qëllimshme të mostrës, përkatësisht marrjes së mostrës nga ekspertët (purposive/expert sampling), një qasje që është e justifikuar në aspekt metodologjik kur tema është specifike institucionale dhe përfshin një rreth të kufizuar aktorësh të përfshirë drejtpërdrejt. Në vend të përfaqësimit të plotë statistikor, qëllimi është të përfshihen aktorë që e njohin modelin nga brenda ose e ndjekin atë nga një pozicion i kompetencës profesionale ose institucionale. Siç tregohet në Tabelën 6, segmenti më i përfaqësuar është ai i partive politike dhe QHAP. Kategoria e parë përmbledhëse, e cila përfshin përfaqësues të partive, QHAP e të cilave janë përfitues të financimit buxhetor dhe përfaqësues të vetë QHAP, merr pjesë me 42,9%. 14,3% të tjera janë përfaqësues të partive që kanë formuar QHAP, por nuk janë përfitues të financimit buxhetor të parashikuar me Ligjin. Kjo përfaqësim vjen nga natyra institucionale e temës dhe plotësohet me perspektiva nga komuniteti akademik, organizatat ndërkombëtare, mediat dhe institucionet shtetërore. Prandaj, rezultatet duhet të lexohen si perceptime të informuara cilësisht të aktorëve përkatës, dhe jo si gjetje statistikisht përfaqësuese.

Në mostër ishin përfshirë:

- Përfaqësuesit e partive politike, QHAP e të cilave janë përfitues të financimit buxhetor, si dhe përfaqësuesit e vetë QHAP;
- Përfaqësuesit e partive me QHAP të formuara që nuk marrin financim buxhetor në pajtim me Ligjin;
- Përfaqësues të organizatave ndërkombëtare dhe fondacioneve që punojnë për zhvillimin e partive politike dhe proceseve demokratike;
- Përfaqësues të institucioneve shtetërore;
- Përfaqësues të komunitetit akademik;
- Përfaqësues të mediave dhe analistë politikë.

Një strukturë e tillë lejon që analiza të përfshijë qëndrimet e aktorëve që marrin pjesë drejtpërdrejt në sistemin ekzistues të QHAP, si dhe perceptimet e aktorëve që veprojnë nga

³⁹ Hulumtimi nuk pretendon përfaqësim të plotë statistikor, por për të siguruar perspektiva përkatëse dhe të larmishme nga aktorët që lidhen drejtpërdrejt ose tërthorazi me funksionimin, rregullimin, monitorimin ose analizën e QHAP.

perspektiva e llogaridhënies publike dhe zhvillimit demokratik. Përveç kësaj, për të mundësuar një interpretim më të thellë të rezultateve, të anketuarit u analizuan edhe përmes prizmit të pozicionit të tyre institucional në raport me modelin ekzistues të financimit dhe funksionimit të QHAP. Në këtë mënyrë, analiza mundëson vëzhgimin e dallimeve të mundshme midis:

- Aktorëve të përfshirë drejtpërdrejt në funksionimin e QHAP që marrin financim nga buxheti;
- Aktorëve nga partitë, QHAP e të cilave nuk marrin financim nga buxheti;
- Aktorëve që e ndjekin temën nga një këndvështrim institucional, ekspert, akademik ose mediatik.

Në pjesën empirike të analizës, rezultatet paraqiten përmes një kombinimi të:

- Analizës përshkruese;
- Paraqitjes tabelare dhe grafike;
- Interpretimit analitik të perceptimeve dhe qëndrimeve të të anketuarve.

Kjo qasje metodologjike mundëson identifikimin e shkaqeve strukturore të hendekut midis potencialit normativ dhe vlerës praktike të QHAP, që është një bazë e domosdoshme për formulimin e rekomandimeve konkrete dhe të realizueshme.

Tabela 6: Struktura institucionale e të anketuarve

Kategoria e të anketuarve	Përfaqësimi
Përfaqësuesit e partive politike dhe QHAP	42.9%
Përfaqësues të partive politike që kanë formuar QHAP, por nuk marrin financim nga buxheti.	14.3%
Përfaqësues të organizatave ndërkombëtare dhe fondacioneve që punojnë për zhvillimin e partive politike dhe proceseve demokratike	14.3%
Përfaqësues të institucioneve shtetërore;	9.5%
Përfaqësues të komunitetit akademik	9.5%
Përfaqësues të mediave dhe analistë politikë	9.5%

Njoftim: Mostra përbëhet nga gjithsej 21 të anketuar të përzgjedhur sipas parimit të marrjes së qëllimshme, përkatësisht marrjes së mostrës nga ekspertët. Përqindjet pasqyrojnë përfaqësimin e secilës kategori në kuadër mostrës totale.

2.3. Rezultatet

2.3.1. Roli dhe rëndësia

Segmenti i parë i hulumtimit empirik synon të analizojë perceptimet për rolin dhe rëndësinë e QHAP në sistemin politik. Në këtë drejtim, të anketuarve iu kërkua të thonë se si e perceptojnë funksionin bazë të QHAP, në cilat fusha kontribuojnë më shumë, si dhe në çfarë mase kontribuojnë në profesionalizimin e debatit politik dhe formulimin e qëndrimeve të partive dhe propozimeve të politikave.

Qëllimi i këtij segmenti është të përcaktojë nëse QHAP perceptohen si struktura analitike të orientuara drejt kërkimit dhe mbështetjes së ekspertëve në formulimin e propozimeve të politikave publike, ose kryesisht si mekanizma organizativë dhe politikë në kuadër të partive.

Të njëjtët të anketuar, përmes dy pyetjeve të veçanta me një listë identike të fushave, fillimisht vlerësuan rolet që duhet të kenë OJQ-të në sistemin politik, e më pas shkallën në të cilën këto role, sipas perceptimit të tyre, realizohen realisht në praktikë. Përqindjet tregojnë pjesën e të anketuarve që e kanë identifikuar fushën përkatëse si rol të pritshëm, përkatësisht si kontribut realisht të realizuar. Prandaj, tabela mundëson një krahasim midis pritshmërive dhe perceptimit të praktikës brenda të njëjtës mostër.

Tabela 7: Roli i pritshëm i QHAP kundrejt kontributit të perceptuar real⁴⁰

Fusha	Roli i pritshëm	Kontributi real i perceptuar
Mbështetje për partitë politike përmes hulumtimeve dhe analizave	81%	71%
Përmirësimi i cilësisë së politikave publike	76%	48%
Profesionalizimi dhe avancimi i debatit politik	67%	43%
Zhvillimi i ideve dhe koncepteve të reja politike	52%	38%
Lidhja e politikës me komunitetin akademik, të ekspertëve dhe të biznesit	48%	29%
Zvogëlimi i polarizimit politik	19%	10%

⁴⁰ "Roli i pritshëm" nënkupton funksionin e dëshiruar të QHAP, ndërsa "kontributi real i perceptuar" nënkupton shkallën në të cilën të anketuarit besojnë se QHAP kontribuojnë në të vërtetë në secilën nga fushat e përmendura.

Për të vlerësuar hendekun e mundshëm midis pritshmërive normative dhe funksionimit praktik të QHAP, të anketuarve iu kërkua të thonë se cilat, sipas tyre, duhet të jenë rolet më të rëndësishme të QHAP, por edhe në cilat fusha ata realisht e identifikojnë kontributin më të rëndësishëm. Kjo qasje mundëson një analizë krahasuese midis funksionit ideal të perceptuar dhe efektit praktik të perceptuar të QHAP.

Rezultatet nga tabela 7 tregojnë se ekziston një hendek relativisht i dukshëm midis rolit të pritshëm të QHAP dhe kontributit të tyre real të perceptuar në pothuajse të gjitha fushat e analizuara. Devijimi më i vogël vërehet në mbështetjen e partive politike përmes hulumtimeve dhe analizave, gjë që tregon se të anketuarit e identifikojnë pikërisht këtë funksion si atë që realizohet në mënyrë më të qëndrueshme në praktikë. Nga ana tjetër, një hendek dukshëm më i madh vërehet në fushat që lidhen me përmirësimin e cilësisë së politikave publike, profesionalizimin e debatit politik dhe lidhjen me komunitetin akademik dhe të ekspertëve. Rezultate të tilla sugjerojnë përfundimin se, megjithëse QHAP perceptohen si struktura që normalisht kanë potencialin të kontribuojnë në një sistem politik më serioz të orientuar drejt politikave, efekti i tyre praktik ende vlerësohet si i kufizuar ose i moderuar.

Është veçanërisht indikative që nivelin më të ulët të kontributit real të anketuarit e identifikojnë në pjesën e zvogëlimit të polarizimit politik. Ky konstatim konfirmon më tej perceptimin se QHAP funksionojnë kryesisht si struktura të orientuara drejt mbështetjes analitike dhe programore brenda partisë, dhe dukshëm më pak si mekanizma për dialog më të gjerë demokratik dhe ndërtimin e konsensusit politik.

Në përgjithësi, rezultatet e këtij segmenti tregojnë se ekziston një shkallë relativisht e lartë e pajtueshmërisë rreth vlerës dhe rolit të mundshëm të QHAP në sistemin politik, por edhe një perceptim i qartë se operacionalizimi i tyre praktik ende nuk arrin potencialin e tyre normativ dhe institucional.

Tabela 8: Perceptimet për kontributin e QHAP në debatin politik dhe formulimi i politikave

Shkalla e kontributit	Profesionalizimi në debatin politik	Formulimi i qëndrimeve partiake dhe politike
Aspak	5%	0%
Pak / Shumë pak	24%	14%
Mesatar	43%	38%
Në mënyrë të konsiderueshme	24%	33%

Në masë të madhe	4%	15%
------------------	----	-----

Rezultatet nga tabela 8 tregojnë se të anketuarit në përgjithësi e njohin kontributin e moderuar deri në të konsiderueshëm të QHAP në proceset e formulimit të qëndrimeve të partive dhe propozimeve të politikave. Këto të dhëna sugjerojnë përfundimin se funksioni i tyre politik dhe programor njihet më qartë brenda partive dhe proceseve të krijimit të pozicioneve brenda partisë. Nga ana tjetër, kontributi në profesionalizimin e debatit politik vlerësohet si më i moderuar. Ky konstatim sugjeron se QHAP ende nuk perceptohen si faktorë mjaft të fortë në debatin më të gjerë demokratik dhe publik.

2.3.2. Funksionimi dhe dukshmëria

Segmenti i dytë i hulumtimit empirik synon çështjen e funksionimit praktik, si dhe dukshmërinë e QHAP në hapësirën politike dhe publike. Në këtë drejtim, të anketuarve iu kërkuar të vlerësojnë nivelin e përgjithshëm të aktivitetit të QHAP në vitet e fundit, në cilat fusha mendojnë se kanë qenë më aktivë, si dhe sa shpesh analizat dhe studimet e tyre janë të disponueshme për publikun e gjerë.

Qëllimi i këtij segmenti është të përcaktojë nëse QHAP funksionojnë si struktura vazhdimisht aktive me produkte analitike të dukshme dhe aktivitete publik, apo puna e tyre perceptohet kryesisht si e kufizuar, e pabarabartë dhe e përqendruar brenda proceseve brendapartiake.

Tabela 9: Perceptimet për nivelin e përgjithshëm të aktivitetit të QHAP në vitet e fundit

Vlerësimi i nivelit të aktivitetit	%
Shumë i ulët	5%
I ulët	24%
Mesatar	43%
I lartë	24%
Shumë i lartë	4%

Rezultatet nga tabela 9 tregojnë se **pjesa më e madhe e të anketuarve e vlerësojnë nivelin e aktivitetit të QHAP si të moderuar**. Në të njëjtën kohë, një pjesë relativisht e konsiderueshme e të anketuarve konsiderojnë se aktivitetet e QHAP janë të ulëta ose shumë të ulëta, ndërsa një numër dukshëm më i vogël i vlerësojnë aktivitetet e tyre si të larta ose shumë të larta.

Një shpërndarje e tillë e përgjigjeve tregon se QHAP nuk perceptohen si struktura joaktive, por në të njëjtën kohë nuk ka as perceptim për aktivitet analitik dhe të politikave shumë të zhvilluar dhe vazhdimisht të dukshëm. Ky konstatim sugjeron ekzistencën e një aktiviteti relativisht të pabarabartë që varet në masë të konsiderueshme nga kapacitetet e partive specifike, konteksti politik dhe disponueshmëria e resurseve institucionale dhe financiare.

Tabela 10: Perceptimet për nivelin e aktivitetit të QHAP sipas llojit të të anketuarit

Lloji i të anketuarit	Perceptimi dominues për aktivitetin e QHAP
Përfaqësuesit e partive politike dhe QHAP	Nivel i moderuar deri në të lartë të aktivitetit
Komuniteti akademik, mediat, sektori i shoqërisë civile dhe organizatat ndërkombëtare	Nivel i ulët deri në të moderuar i aktivitetit
Institucione shtetërore	Nivel i moderuar i aktivitetit

Njoftim: Për qëllimet e interpretimit, niveli i ulët i aktivitetit nënkupton aktivitete të rastit dhe kryesisht ad hoc, me prodhim të kufizuar dhe dukshmëri publike; niveli i moderuar nënkupton aktivitete relativisht të rregullta, kryesisht të orientuara drejt mbështetjes brenda partisë, por pa prodhim të vazhdueshëm analitik dhe prani më të gjerë publike; ndërsa niveli i lartë nënkupton punë të vazhdueshme dhe të strukturuar, kryerje të rregullt të hulumtimeve dhe analizave, përgatitje të dokumenteve programore dhe politike dhe dukshmëri më të madhe publike. Kategoritë pasqyrojnë vlerësimet e të anketuarve, jo rezultatet e matjes së pavarur të aktivitetit të QHAP.

Në tabelën 10, është interesante se ka dallime në perceptimet për nivelin e aktivitetit të QHAP në varësi të pozitës së të anketuarve. Ndërsa përfaqësuesit e partive dhe QHAP më shpesh e vlerësojnë aktivitetin e tyre si të moderuar ose të lartë, përfaqësuesit e tjerë kanë qëndrime të kundërta. Një hendek i tillë mund të interpretohet në mënyra të ndryshme. Nga njëra anë, ai sugjeron një dallim të mundshëm midis angazhimit të vërtetë të brendshëm të partisë të QHAP dhe dukshmërisë së tyre në hapësirën publike. Nga ana tjetër, dallimet në perceptime mund të rrjedhin edhe nga dukshmëria e kufizuar publike e disa prej aktiviteteve të QHAP, siç janë hulumtimet e brendshme, përgatitja e programeve zgjedhore, trajnimet e bartësve të funksioneve publike dhe funksionarëve partiakë, si dhe aktivitete të tjera që lidhen me funksionimin e brendshëm të partive politike. Për më tepër, nuk mund të përjashtohet ndikimi i pozitës institucionale të të anketuarve: përfaqësuesit e partive, veçanërisht ata që janë të përfshirë drejtpërdrejt në punën e QHAP, mund të kenë një vlerësim më pozitiv të aktivitetit dhe rezultateve të tyre, ndërsa aktorët e jashtëm i vlerësojnë ato kryesisht në bazë të informacioneve të disponueshme për publikun dhe rezultateve të dukshme.

Tabela 11: Fushat në të cilat QHAP kanë qënë më aktive në vitet e fundit

Fusha e veprimtarisë	%
Mbështetje në hartimin e politikave dhe programeve zgjedhore	71%
Aktivitetet e komunikimit dhe ato publike	62%
Produktet hulumtuese dhe analitike	52%
Ngjarje publike	48%
Anketat e opinionit publik	43%
Trajnime dhe ngritje e kapaciteteve	33%
Tjetër	5%

Njoftim: Pyetja mundësonte zgjedhje të shumëfishta. Përqindja për secilën aktivitet përfaqëson pjesën e numrit të përgjithshëm të të anketuarve që kanë përmendur fushën përkatëse, prandaj shuma e përqindjeve tejkalon 100%.

Rezultatet nga tabela 11 tregojnë se të anketuarit e njohin aktivitetin më të madh të QHAP në fushën e mbështetjes në hartimin e politikave dhe programeve zgjedhore, si dhe në aktivitetet e komunikimit dhe ato publike. Ky konstatim konfirmon më tej perceptimin se QHAP funksionojnë kryesisht si struktura të lidhura me politikën e brendshme të partisë dhe mbështetjen politike. Në të njëjtën kohë, megjithëse një numër relativisht i konsiderueshëm i të anketuarve identifikojnë aktivitet në fushën e aktiviteteve kërkimore dhe analitike, përfaqësimi i tyre është më i ulët në krahasim me aktivitetet politike-programore dhe të komunikimit. Ky rezultat sugjeron se funksioni analitik dhe hulumtues i QHAP nuk është ende plotësisht i institucionalizuar si aktiviteti i tyre mbizotërues dhe më i dukshëm. Përveç kësaj, përfaqësimi relativisht i moderuar i ngjarjeve publike, hulumtimet e opinionit publik dhe trajnimet tregojnë se QHAP kanë një potencial të caktuar për një rol më të gjerë politik dhe edukativ, por aktiviteti i tyre në këto segmente ende perceptohet si i kufizuar dhe i pabarabartë.

Tabela 12: Qasja publike dhe analizat dhe studimet e QHAP

Disponueshmëria publike	%
Asnjëherë	10%

Rrallëherë	38%
Ndonjëherë	33%
Shpeshherë	14%
Shumë shpesh	5%

Rezultatet nga tabela 12 tregojnë se analizat dhe studimet e QHAP rrallë perceptohen si të disponueshme rregullisht dhe sistematikisht për publikun. Shumica e të anketuarve konsiderojnë se ato janë të disponueshme herë pas here, ndërsa një numër relativisht i vogël i të anketuarve vlerësojnë se analizat e QHAP janë shpesh ose shumë shpesh të disponueshme për publikun. Ky konstatim sugjeron një dukshmëri të kufizuar publike të produkteve analitike të QHAP dhe ngre pyetje në lidhje me transparencën, llogaridhënien publike dhe ndikimin më të gjerë shoqëror të tyre. Në të njëjtën kohë, ky perceptim konfirmon më tej tezën se një pjesë e konsiderueshme e aktiviteteve të QHAP mbeten të përqendruara brenda proceseve të brendshme partiake, në vend që të drejtohen drejt një debati më të gjerë publik dhe politik.

Në përgjithësi, **rezultatet e këtij segmenti tregojnë se QHAP perceptohen si struktura me nivel të moderuar të aktivitetit, puna e të cilave është e përqendruar kryesisht në pjesën e politikës së partisë dhe mbështetjes së komunikimit.** Në të njëjtën kohë, analiza sugjeron dukshmëri të kufizuar publike dhe prodhim analitik të vazhdueshëm të pazhvilluar mjaftueshëm, gjë që tregon ekzistencën e një hendeku midis potencialit normativ të QHAP dhe operacionalizimit të tyre praktik në hapësirën publike dhe të politikave.

2.3.3. Transparenca

Segmenti tjetër i hulumtimit përqendrohet në perceptimet për transparencën dhe dukshmërinë publike të QHAP. Në këtë drejtim, të anketuarve iu kërkua të vlerësonin disponueshmërinë e informacioneve mbi aktivitetet, rezultatet dhe përdorimin e mjeteve nga QHAP.

Qëllimi i këtij segmenti është të përcaktojë nëse QHAP perceptohen si struktura mjaftueshëm të dukshme dhe të përgjegjshme në hapësirën publike ose nëse puna e tyre mbetet kryesisht e përqendruar në kuadër të proceseve të brendshme të partisë.

Tabela 13: Perceptimet për transparencën e punës së QHAP

Vlerësimi për transparencën	%
-----------------------------	---

Aspak nuk janë aspak transparente	14%
Pak transparente	43%
Mesatarisht transparente	29%
Mjaftueshëm transparente	10%
Plotësisht transparente	4%

Rezultatet nga tabela 13 tregojnë se **pjesa më e madhe e të anketuarve e vlerësojnë transparencën e QHAP si të ulët ose të moderuar**. Një numër relativisht i vogël i të anketuarve mendojnë se QHAP janë mjaftueshëm ose plotësisht transparente për sa i përket disponueshmërisë së informacioneve mbi aktivitetet, rezultatet dhe përdorimin e mjeteve të tyre.

Këto gjetje korrespondojnë në mënyrë të konsiderueshme me dallimet e përcaktuara më parë në perceptimet e nivelit të aktivitetit të QHAP midis përfaqësuesve të partive politike dhe përfaqësuesve të komunitetit akademik, medias, sektorit të shoqërisë civile dhe organizatave ndërkombëtare, siç mund të shihet nga tabela 10. Një lidhje e tillë sugjeron në përfundimin se një pjesë e hendeut në perceptime nuk rrjedh domosdoshmërisht nga mungesa e plotë e aktiviteteve, por edhe nga dukshmëria dhe disponueshmëria e tyre e kufizuar publike. Në të njëjtën kohë, një perceptim i tillë mund të lidhet edhe me vetë natyrën e disa prej aktiviteteve të QHAP, të cilat nuk kanë gjithmonë karakter publik. Në këtë kuptim, një pjesë e aktiviteteve të tyre kanë të bëjnë me hulumtime të brendshme, përgatitje të programeve zgjedhore, analiza për nevojat e organeve të partisë, trajnime të bartësve të funksioneve publike dhe funksionarëve të partisë, si dhe aktivitete të tjera që lidhen me funksionimin e brendshëm të partive politike. Megjithatë, pavarësisht natyrës së disa prej aktiviteteve, rezultatet tregojnë se ekziston perceptimi i disponueshmërisë së pamjaftueshme publike të dokumenteve analitike dhe nivelit të kufizuar të llogaridhënies në lidhje me shpenzimin e mjeteve dhe prezantimin publik të rezultateve të punës së QHAP.

2.3.4. Financimi

Duke u bazuar në segmentin e mëparshëm, i cili i referohej dukshmërisë publike të punës dhe aktiviteteve të QHAP, ky segment fokusohet në perceptimet për transparencën e tyre

financiare⁴¹ dhe modelin e financimit. Në këtë drejtim, të anketuarve iu kërkua të thonë nëse publiku ka informacion të mjaftueshëm për financimin dhe përdorimin e mjeteve nga QHAP, si e vlerësojnë modelin ekzistues të financimit dhe nëse mendojnë se duhet të zgjerohet rrethi i partive politike që marrin financim buxhetor për QHAP.

Qëllimi i këtij segmenti është të përcaktojë nëse modeli ekzistues perceptohet si mjaftueshëm transparent, funksional dhe gjithëpërfshirës, si dhe nëse ka dallime në perceptime në varësi të pozitës institucionale të të anketuarve.

Tabela 14: Perceptimet për disponueshmërinë e informacioneve për financimin dhe përdorimi i mjeteve të QHAP

Përgjigje	Gjithsej	Grupi dominues i të anketuarve
Po	24%	Përfaqësuesit e partive politike dhe QHAP
Pjesërisht	33%	Institucionet shtetërore dhe disa nga partitë
Jo	38%	Komuniteti akademik, mediat, sektori i shoqërisë civile dhe organizatat ndërkombëtare
Nuk kam informacione të mjaftueshme	5%	Të përziera

Rezultatet nga tabela 14 tregojnë se ka dallime të konsiderueshme në perceptimet për transparencën financiare të QHAP në varësi të pozitës institucionale të të anketuarve. Ndërsa përfaqësuesit e partive politike dhe QHAP më shpesh konsiderojnë se publiku ka informacione të mjaftueshme ose pjesërisht të mjaftueshme mbi financimin dhe përdorimin e mjeteve, përfaqësuesit e komunitetit akademik, mediave, sektorit të shoqërisë civile dhe organizatave ndërkombëtare vlerësojnë dukshëm më shpesh se publiku nuk ka informacione të mjaftueshme.

⁴¹ Për qëllimet e studimit, transparenca financiare nënkupton disponueshmërinë publike, qartësinë dhe verifikueshmërinë e informacionit mbi burimet dhe shumën e financimit, shpërndarjen dhe dedikimin e mjeteve, shpenzimet e realizuara, si dhe publikimin e pasqyrave financiare dhe dokumenteve të tjera përkatëse mbi operacionet financiare të QHAP. Vlerësimi i referohet perceptimeve të të anketuarve për disponueshmërinë e këtyre informacioneve, dhe jo një verifikimi ose revizioni të pavarur të performancës financiare të QHAP.

Tabela 15: Vlerësimi i modelit ekzistuese i financimit të QHAP

Vlerësimi i modelit	Gjithsej	Grupi dominues i të anketuarve
Shumë i mirë / i mirë	48%	Partitë e mëdha me qasje në financimin shtetëror
I moderuar	29%	Institucionet shtetërore dhe një pjesë e sektorit të ekspertëve
I keq / Shumë i keq	23%	Partitë e vogla dhe sektori i shoqërisë civile

Rezultatet nga tabela 15 tregojnë se ka dallime të konsiderueshme në perceptimet për cilësinë dhe funksionalitetin e modelit ekzistues të financimit të QHAP. Të anketuarit që vijnë nga partitë që kanë qasje të drejtpërdrejtë në financimin shtetëror të QHAP e vlerësojnë modelin si të mirë ose shumë të mirë dukshëm më shpesh. Nga ana tjetër, përfaqësuesit e partive më të vogla politike dhe disa nga përfaqësuesit e sektorit të shoqërisë civile dhe ekspertëve shprehin qëndrime kritike dukshëm më shpesh ose e vlerësojnë modelin si të kufizuar dhe jo mjaftueshëm gjithëpërfshirës.

Dallime të tilla udhëzojnë në konstatimin se perceptimet për sistemin ekzistues të financimit varen në masë të konsiderueshme nga pozicioni institucional dhe shkalla e qasjes së drejtpërdrejtë në mekanizmat e financimit shtetëror të QHAP. Në të njëjtën kohë, rezultatet tregojnë se disa nga aktorët që përfitojnë nga modeli ekzistues e perceptojnë atë si të qëndrueshëm dhe funksional, ndërsa aktorët me qasje të kufizuar ose indirekte në sistem theksojnë më shpesh nevojën për ta rishikuar dhe zgjeruar atë.

Tabela 16: Perceptimet për nevojën e zgjerimit të rrethit të partive politike që marrin financim shtetëror për QHAP

Përgjigje	Gjithsej	Grupi dominues i të anketuarve
Po	62%	Partitë më të vogla, akademia, mediat, OJQ-të
Jo	29%	Partitë e mëdha me qasje ekzistuese në sistem
Nuk jam i/e sigurt	9%	Të përziera

Rezultatet nga tabela 16 tregojnë më tej se shumica e të anketuarve besojnë se duhet të shqyrtohet mundësia e zgjerimit të rrethit të partive që marrin financim shtetëror për QHAP.

Mbështetje veçanërisht e theksuar për një qasje të tillë ekziston te partitë më të vogla, përfaqësuesit e komunitetit akademik, media, sektori civil dhe organizatat ndërkombëtare. Nga ana tjetër, përfaqësuesit e partive politike që tashmë kanë qasje të drejtpërdrejtë në sistemin ekzistues të financimit, shprehin dukshëm më shpesh pikëpamjen se modeli nuk duhet të zgjerohet më tej.

Dallime të tilla në perceptime tregojnë ekzistencën e një asimetrie strukturore në kuadër të vetë sistemit të QHAP. Duke vepruar kështu, rezultatet tregojnë pozicione të ndryshme politike, por edhe perspektiva të ndryshme institucionale në lidhje me pyetjen se kush dhe në çfarë kushtesh duhet të ketë qasje në kapacitetet analitike dhe të politikave të mbështetura nga shteti. Në të njëjtën kohë, disa nga të anketuarit, në intervistat gjysmë të strukturuar dhe përgjigjet e hapura në pyetësor, tregojnë se një zgjerim i mundshëm i modelit mund të kontribuojë në pluralizëm dhe gjithëpërfshirje më të madhe në sistemin politik, ndërsa të anketuar të tjerë paralajmërojnë se një qasje e tillë mund të hapë çështje që lidhen me funksionalitetin, shpërndarjen e mjeteve dhe kontrollin mbi përdorimin e tyre.

2.3.5. Nevoja për reforma

Segmenti i radhës i hulumtimit empirik synon të analizojë perceptimet për nevojën e përmirësimit dhe reformimit të mëtejshëm të sistemit të QHAP. Në këtë drejtim, të anketuarve iu kërkua të thonë nëse ka nevojë për përmirësimin e kornizës ligjore, transparencës dhe efikasitetit të QHAP, si dhe nëse ata duhet të kenë detyrime më të mëdha në lidhje me publikimin e analizave dhe aktiviteteve të tyre.

Qëllimi i këtij segmenti është të përcaktojë nëse, pavarësisht perceptimeve të ndryshme për funksionimin e QHAP, ekziston një konsensus më i gjerë rreth nevojës për avancimin e tyre institucional dhe përshtatjen me standarde më të larta të efikasitetit, transparencës dhe llogaridhënies publike. Në të njëjtën kohë, ky segment synon të tregojë nëse çështja e reformave të QHAP perceptohet si një temë e konfrontimit politik apo, përkundrazi, si një çështje për të cilën ekziston një konsensus relativisht i gjerë midis kategorive të ndryshme të të anketuarve.

Tabela 17: Perceptimet për nevojën e reformave në sistemin e QHAP

Pyetje	E ulët/Nuk ka nevojë	Nevojë e moderuar	Nevojë e rëndësishme/Shumë e madhe
Përmirësimi i kornizës ligjore	14%	29%	57%
Përmirësimi i transparencës	10%	24%	66%

Përmirësimi i efektivitetit	5%	19%	76%
-----------------------------	----	-----	-----

Rezultatet nga tabela 17 tregojnë një shkallë relativisht të lartë pajtimi midis kategorive të ndryshme të të anketuarve në lidhje me nevojën për përmirësimin e sistemit të QHAP. **Pavarësisht nga pozicioni institucional i të anketuarve, mbizotëron perceptimi se sistemi ekzistues ka nevojë për përmirësim të mëtijshëm, veçanërisht për sa i përket efektivitetit dhe transparencës.**

Është veçanërisht e rëndësishme që në këtë segment nuk vërehen dallime të theksuara midis përfaqësuesve të partive politike, komunitetit akademik, mediave, sektorit të shoqërisë civile dhe organizatave ndërkombëtare. Ky konstatim sugjeron konstatimin e rëndësishëm se, pavarësisht perceptimeve të ndryshme në lidhje me aktivitetin, transparencën dhe financimin e QHAP, ekziston një konsensus i gjerë rreth nevojës për avancimin e tyre të mëtijshëm institucional.

Tabela 18: Perceptimet për nevojën e publikimit të detyrueshëm publik të analizave dhe aktiviteteve të QHAP

Answer	Percentage
Yes	57%
Partially	33%
No	10%

Rezultatet nga tabela 18 tregojnë se shumica e të anketuarve mbështesin një dukshmëri më të madhe publike dhe llogaridhënie të QHAP përmes publikimit publik të analizave dhe aktiviteteve të tyre. Në të njëjtën kohë, një pjesë e konsiderueshme e të anketuarve mbështesin një qasje të pjesshme ose selektive, duke marrë parasysh natyrën e aktiviteteve të caktuara që lidhen me proceset e brendshme të partisë, analizat e brendshme dhe përgatitjet strategjike.

2.3.6. E ardhmja e sistemit

Segmenti i fundit i hulumtimit empirik fokusohet në perceptimet për të ardhmen dhe qëndrueshmërinë afatgjatë të sistemit të QHAP. Qëllimi i këtij segmenti është të përcaktojë nëse, pavarësisht perceptimeve të ndryshme për transparencën, efektivitetin, aktivitetin dhe modelin e tyre të financimit, ekziston një konsensus më i gjerë rreth vetë nevojës për ekzistencën e strukturave analitike dhe të politikave në kuadër të partive politike. Njëkohësisht,

ky segment synon të tregojë nëse kritikën dhe rezervat që shprehin kategoritë e ndryshme të të anketuarve në lidhje me funksionimin e QHAP drejtohen ndaj vetë konceptit të QHAP apo, përkundrazi, kryesisht kanë të bëjnë me mënyrën e organizimit të tyre praktik, vendosjen institucionale dhe operacionalizimin në sistemin politik.

Tabela 19: Perceptimet për të ardhmen e sistemit të QHAP

Përgjigje	Gjithsej	Grupet dominante të të anketuarve
Po	81%	Të gjitha kategoritë e të anketuarve
Jo	9%	Pjesë e sektorit të shoqërisë civile dhe të ekspertëve
Nuk jam i/e sigurt	10%	Të përziera

Rezultatet nga tabela 19 tregojnë se **shumica dërmuese e të anketuarve besojnë se sistemi i QHAP duhet të vazhdojë të ekzistojë edhe në të ardhmen**. Është veçanërisht e rëndësishme që një mbështetje e tillë të jetë e pranishme në pothuajse të gjitha kategoritë e të anketuarve, duke përfshirë disa nga aktorët që në segmentet e mëparshme shprehin qëndrime kritike në lidhje me transparencën, efektivitetin dhe modelin e financimit të QHAP. Ky konstatim sugjeron se kritikën ndaj sistemit ekzistues nuk janë kryesisht të drejtuara ndaj vetë ekzistencës së QHAP si koncept, por ndaj mënyrës së funksionimit të tyre, shkallës së autonomisë së tyre institucionale, llogaridhënies publike dhe efektivitetit praktik. Në të njëjtën kohë, rezultatet tregojnë se edhe te disa nga të anketuarit që kanë rezerva ndaj modelit aktual, ekziston perceptimi se partitë politike kanë nevojë për kapacitete analitike, kërkimore dhe të politikave që do të kontribuonin në formulimin më cilësor të politikave, profesionalizimin e procesit politik dhe avancimin e debatit politik.

Është veçanërisht domethënëse që dallimet midis kategorive të ndryshme të të anketuarve në këtë segment janë dukshëm më të vogla se në pyetjet që lidhen me transparencën, financimin dhe efektivitetin e QHAP. Ky rezultat sugjeron në përfundim se, pavarësisht perceptimeve të ndryshme për mënyrën e funksionimit të sistemit, ekziston një konsensus relativisht i gjerë rreth nevojës për struktura të institucionalizuara analitike dhe të politikave në kuadër të partive politike. Në këtë kuptim, rezultatet e këtij segmenti konfirmojnë më tej tezën se sfidat që lidhen me PIAC-un në Maqedoninë e Veriut nuk kanë të bëjnë me legjitimitetin e vetë konceptit, por kryesisht me nevojën për avancim të mëtejshëm institucional, transparencë më të madhe, gjithëpërfshirje më të barabartë dhe operacionalizim praktik më efikas të sistemit.

Tabela 20: interpretimi analitik i perspektivave dominuese për të ardhmen e QHAP

Kategoria e të anketuarve	Perspektiva dominante e identifikuar nëpërmjet analizës
Partitë e mëdha politike	Theksi mbi funksionin e politikës dhe programit të QHAP
Partitë e vogla politike	Theksi mbi nevojën për një gjithëpërfshirje më të madhe të modelit
Komuniteti akademik dhe sektori i ekspertëve	Theksi mbi kapacitetet analitike dhe profesionale
Mediat dhe sektori i shoqërisë civile	Theksi mbi transparencën dhe llogaridhënien publike
Organizatrat ndërkombëtare	Theksi mbi profesionalizimin e sistemit politik

Tabela 20 paraqet një sintezë analitike të bërë në bazë të një interpretimi më të gjerë të përgjigjeve dhe tendencave të identikuara në kuadër të hulumtimit empirik, dhe jo një klasifikim të drejtpërdrejtë të përgjigjeve të të anketuarve.

Analiza tregon se, pavarësisht mbështetjes relativisht të gjerë për vazhdimin e ekzistencës së sistemit të QHAP, kategoritë e ndryshme të të anketuarve i qasen kësaj çështjeje nga perspektiva të ndryshme institucionale dhe të politikave.

- Partitë e mëdha politike dominohen nga perceptimi i QHAP si struktura që kanë një funksion të rëndësishëm politik dhe programor, veçanërisht në fushën e përgatitjes së politikave, analizave dhe programeve zgjedhore. Kjo qasje korrespondon me lidhjen e tyre të drejtpërdrejtë me modelin ekzistues dhe përdorimin praktik të kapaciteteve të QHAP në kuadër të proceseve partiake.
- Partitë e vogla politike theksojnë dukshëm më shpesh nevojën për përfshirje më të madhe dhe qasje më të gjerë në sistemin e financimit dhe mbështetjen institucionale. Një perspektivë e tillë lidhet me pozicionin e tyre të kufizuar në kuadër të modelit ekzistues dhe perceptimin se kapacitetet analitike dhe të politikave nuk duhet të përqendrohen vetëm te subjektet më të mëdha politike.
- Komuniteti akademik dhe sektori i ekspertëve dominohen nga qasja që i sheh QHAP si qendra të mundshme analitike dhe profesionale që mund të kontribuojnë në formulimin e politikave publike me cilësi më të lartë dhe profesionalizim më të madh të sistemit politik. Në këtë këndvështrim, fokusi është më shumë te cilësia e proceseve sesa te dimensionimi partiak i sistemit.

- Përfaqësuesit e medias dhe sektorit civil, nga ana tjetër, theksojnë dukshëm më shpesh çështjet që lidhen me transparencën, dukshmërinë publike dhe llogaridhënien e QHAP, veçanërisht në lidhje me përdorimin e mjeteve publike dhe disponueshmërinë e produkteve analitike.
- Organizatat ndërkombëtare zakonisht i qasen QHAP përmes perspektivës së profesionalizimit dhe zhvillimit institucional të sistemit politik, duke njohur potencialin e tyre për të avancuar kapacitetet, kulturën politike dhe cilësinë e proceseve demokratike.

Në përgjithësi, analiza tregon se **kategoritë e ndryshme të të anketuarve nuk ndryshojnë për sa i përket pyetjes nëse QHAP duhet të ekzistojnë, por kryesisht për sa i përket llojit të modelit institucional, shkallës së transparencës dhe rolit të politikave që duhet të kenë në të ardhmen.**

2.3.7. Gjetjet kryesore nga hulumtimi empirik

Hulumtimi empirik, i cili bashkon gjetjet nga pyetësi i strukturuar dhe intervistat gjysmë të strukturuar, mundëson që perceptimet kryesore për funksionimin, perceptimet dhe zhvillimin e ardhshëm të QHAP në Maqedoninë e Veriut të grupohen në katër kategori më të gjera:

Roli dhe legjitimiteti i QHAP: Ekziston një shkallë relativisht e lartë pajtimi se partitë politike kanë nevojë për kapacitete të zhvilluara analitike dhe hulumtuese për të formuluar programet, qëndrimet dhe propozimet e politikave të partive. QHAP perceptohen kryesisht si struktura për mbështetje brenda partisë përmes hulumtimeve, analizave dhe përgatitjes së dokumenteve zgjedhore dhe programore. Kontributi i tyre në debatin më të gjerë publik, zvogëlimi i polarizimit politik dhe lidhja e politikës me komunitetin akademik dhe të ekspertëve njihet dukshëm më pak.

Efektiviteti, aktiviteti dhe dukshmëria publike: Gjetjet tregojnë një hendek të dukshëm midis rolit të pritshëm të QHAP dhe kontributit të tyre të perceptuar real. Efektiviteti i tyre praktik zakonisht vlerësohet si i moderuar dhe i pabarabartë dhe varet në masë të konsiderueshme nga kapacitetet e partisë politike specifike, si dhe nga burimet njerëzore, institucionale dhe financiare në dispozicion. Në të njëjtën kohë, ekziston perceptimi i një dukshmërie të kufizuar publike të QHAP, veçanërisht për sa i përket disponueshmërisë së analizave, studimeve dhe rezultateve të tjera të punës së tyre. Gjithashtu është e dukshme dallimi midis vlerësimit më pozitiv brenda partisë për aktivitetin e QHAP dhe dukshmërisë së tyre më të ulët në komunitetin akademik, mediat, sektorin civil dhe organizatat ndërkombëtare. Një pjesë e këtij ndryshimi mund të shpjegohet me karakterin e brendshëm të një pjese të konsiderueshme të aktiviteteve të tyre, por edhe me pozicionin e ndryshëm institucional të të anketuarve.

Financimi dhe gjithëpërfshirja: Hulumtimi identifikon një asimetri strukturore në modelin ekzistues të financimit. Aktorët që kanë qasje të drejtpërdrejtë në QHAP të financuara nga

buxheti e vlerësojnë më shpesh modelin si funksional dhe të qëndrueshëm. Partitë më të vogla politike, si dhe disa përfaqësues të komunitetit akademik, medias dhe sektorit të shoqërisë civile, theksojnë më shpesh nevojën për gjithëpërfshirje më të madhe dhe zgjerim të rrethit të partive që kanë qasje në kapacitetet analitike të financuara nga shteti.

Zhvillimi i ardhshëm i QHAP: Pavarësisht perceptimeve të ndryshme për transparencën, financimin, dukshmërinë dhe efektivitetin, ekziston një konsensus relativisht i gjerë se QHAP duhet të vazhdojnë të ekzistojnë dhe të zhvillohen më tej institucionalisht. Kritikkat ndaj modelit ekzistues kryesisht kanë të bëjnë me organizimin e tij praktik, transparencën financiare, gjithëpërfshirjen dhe shkallën e autonomisë institucionale, e jo me nevojën për ekzistencën e strukturave analitike brenda partive politike.

Në përgjithësi, rezultatet tregojnë se **Maqedonia e Veriut ka krijuar një model inovativ, por se zbatimi praktik ende kufizohet nga çështjet që lidhen me transparencën, gjithëpërfshirjen dhe autonominë institucionale të QHAP.**

Tabela 21: Përmbledhje sintetike e gjetjeve kryesore nga hulumtimet empirik

Dimensioni	Perceptimi dominues	Shkalla e konsensusit	Hendeku kyç
Roli dhe rëndësia	QHAP perceptohen kryesisht si struktura për mbështetjen e politikave brenda partisë	E lartë	Midis rolit të pritur dhe atij real në debatin publik
Aktiviteti dhe dukshmëria	Nivel i moderuar i aktivitetit, i shpërndarë në mënyrë të pabarabartë	E mesme	Midis perceptimit brendapartiak dhe atij publik për aktivitetin
Transparenca	Transparencë e ulët deri në të moderuar	E lartë	Midis partive dhe aktorëve të jashtëm
Financimi	Modeli është funksional për ata që kanë qasje, kufizues për të tjerët	E ulët	Midis partive të mëdha dhe të vogla
Gjithëpërfshirja	Shumica mbështet zgjerimin e rrethit të partive të financuara	E mesme	Midis përdoruesve dhe jopërdoruesve të sistemit
Nevoja për reforma	Mbështetje e gjerë për përmirësimin e	E lartë	Nuk ka ndonjë hendek të konsiderueshëm

	efikasitetit dhe transparencës		midis kategorive të të anketuarve
E ardhmja e sistemit	Shumica e mbështet vazhdimin e sistemit	E lartë	Nuk ka hendek në lidhje me konceptin, vetëm në lidhje me modelin

PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

Analiza e kornizës normative dhe gjetjet empirike tregojnë se sistemi i QHAP në Maqedoninë e Veriut, i krijuar me Ligjin e vitit 2013, ka krijuar një kornizë institucionale të dallueshme dhe në thelb funksionale.

Më shumë se një dekadë pas miratimit të tij, praktika zbulon kufizime të qarta që nuk mund të tejkalohen duke zbatuar dispozitat ekzistuese, por kërkojnë ndryshime dhe plotësime të synuara, me konsensus të legjislacionit.

Shumica e aktorëve në sistem, pavarësisht nga pozicioni i tyre institucional, e identifikojnë këtë moment si të përshtatshëm për avancim. Në këtë drejtim, propozohen rekomandimet e mëposhtme.

1. Struktura institucionale dhe autonomia

1. Të ndryshohet neni 2, paragrafi 2 me qëllim përcaktimin më të saktë normativ të autonomisë funksionale të QHAP në kuadër të strukturës së partisë. QHAP do të vazhdojë të funksiononte si pjesë e organizimit të brendshëm të partisë politike, pa statusin e personit juridik, por me kompetenca të përcaktuara qartë programore, analitike dhe të projekteve. Në këtë drejtim, Ligji dhe aktet e partisë politike duhet të sigurojnë që QHAP të miratojë një program të veçantë vjetor pune dhe të ketë mjete të përcaktuara qartë për zbatimin e tij, në kuadër të qëllimeve të përcaktuara me ligj. Në këtë mënyrë, do të krijohej një dallim më i qartë midis funksionit analitik dhe të projektit të QHAP dhe veprimtarisë aktuale partiake, pa cënuar lidhjen e tij institucionale me partinë politike.
2. Në përputhje me autonominë funksionale të rekomandimit 1.1, të plotësohet neni 4 me një dallim më të saktë midis përgjegjësisë së udhëheqësit të QHAP dhe kompetencave të organeve të partisë politike në lidhje me përdorimin e mjeteve të destinuara për QHAP. Përgjegjësi duhet të ketë autorizim të qartë ligjor për të menaxhuar me mjetet në kuadër të programit vjetor të miratuar dhe planit financiar të QHAP dhe në përputhje me qëllimin e përcaktuar ligjërisht të mjeteve. Çdo ndryshim në programin e miratuar ose planin financiar nga organet e partisë politike duhet të bëhet sipas një procedure të përcaktuar paraprakisht dhe të dokumentohet në mënyrë përkatëse. Në këtë mënyrë, përgjegjësia ligjore e udhëheqësit do të shoqërohej me një shkallë të përshtatshme të autorizimit faktik për të menaxhuar mjetet për të cilat ai është përgjegjës.

3. Të rishqyrtohet standardi ekzistues minimal i personelit për QHAP, me qëllim që kapaciteti i personelit të jetë adekuat për fushën e veprimtarive, detyrimet institucionale dhe financimin publik në dispozicion. Në vend të një rritjeje uniforme të minimumit të përcaktuar me ligj për të gjitha QHAP, vendosja e mundshme e kërkesave më të larta për personelin duhet të bazohet në një vlerësim paraprak funksional dhe fiskal, duke marrë parasysh programin e punës, fushën e veprimtarisë analitike dhe të projektit dhe modelin e financimit. Partitë politike, në kuadër të akteve të tyre dhe mjeteve në dispozicion, duhet të sigurojnë kapacitetet kadrovik që mundëson kryerjen e vazhdueshme dhe profesionale të funksioneve të QHAP.

2. Financimi dhe gjithëpërfshirja

1. Të rishqyrtohet dhe të ndryshohet kriteri për qasje në financimin buxhetor të QHAP, i përcaktuar në nenin 6, paragrafi 1 të Ligjit për QHAP, me qëllim eliminimin e mospërputhjes ekzistuese normative dhe krijimin e një modeli më gjithëpërfshirës dhe më të barabartë. Kufizimi ekzistues i katër partive politike me numrin më të madh të deputetëve të zgjedhur krijon tension normativ me parimin e barazisë së partive politike të përcaktuar në nenin 6, paragrafi 1 të Ligjit për partitë politike, si dhe me faktin se mundësia për të krijuar QHAP është e disponueshme për të gjitha partitë politike të regjistruara. Në të njëjtën kohë, ky kriter është dukshëm më kufizues sesa modeli i përgjithshëm i financimit publik të partive politike, i cili në nenin 10 të Ligjit për financimin e partive politike përcakton pragun prej 1% të numrit të përgjithshëm të votave të fituara. Një konfigurim i tillë krijon një situatë paradoksale në të cilën një parti politike që plotëson kushtin ligjor për financimin publik të funksionimit të saj të rregullt dhe ka krijuar një QHAP, njëkohësisht mund të përjashtohet nga mbështetja buxhetore për zhvillimin e kapaciteteve të saj analitike dhe hulumtuese. Për këtë arsye, duhet të shqyrtohet mundësia që partitë politike që kanë krijuar QHAP dhe plotësojnë kriterin përkatës të përcaktuar të përfaqësimit, siç është pragu prej 1% të numrit të përgjithshëm të votave të fituara ose një kriter tjetër proporcional bazuar në mbështetjen zgjedhore dhe përfaqësimin parlamentar, të kenë qasje në financimin buxhetor. Ndryshimi i modelit në këtë drejtim do të zvogëlonte asimetrinë ekzistuese strukturore, do të mundësonte zhvillimin më të barabartë të kapaciteteve analitike të një game më të gjerë të partive politike dhe do ta afronte zgjidhjen vendase me rekomandimet e Komisionit të Venedikut dhe OSBE/ODIHR për financim publik gjithëpërfshirës dhe jodiskriminues. Përvojat krahasuese nga demokracitë evropiane tregojnë më tej se formulat

për shpërndarjen e mjeteve publike duhet të sigurojnë një ekuilibër midis pluralizmit politik, përfaqësimit, qëndrueshmërisë fiskale dhe kontrollit efektiv mbi përdorimin e mjeteve⁴².

2. Të rishqyrtohet shuma bazë vjetore prej 280.000 eurosh e parashikuar në nenin 10-a të Ligjit për financimin e partive politike, duke marrë parasysh nevojat reale kadrovike të QHAP, zgjerimin e mundshëm të rrethit të përdoruesve në përputhje me rekomandimin 2.1, vëllimin e detyrimeve institucionale dhe të llogaridhënies dhe shpenzimet reale për funksionimin e tyre operativ dhe të projektit. Shuma bazë përkatëse duhet të përcaktohet në bazë të një vlerësimi paraprak fiskal, me një dallim të qartë midis mjeteve të nevojshme për kapacitetin kadrovik dhe mjeteve të dedikuara për aktivitetet e projektit. Pas përcaktimit të shumës bazë përkatëse, të vendoset një mekanizëm ligjor për harmonizimin e saj të rregullt vjetor përmes një modeli të kombinuar indeksimi të bazuar në treguesit statistikore objektive dhe të qashtë për publikun. Një model i mundshëm është që harmonizimi të bëhet sipas një formule në të cilën 60% e korrigjimit do të përcaktohet në bazë të rritjes vjetore të indeksit të shpenzimeve së jetesës, dhe 40% në bazë të rritjes vjetore të rrogës mesatare bruto mujore, sipas të dhënave të fundit të publikuara zyrtarisht nga Enti shtetëror i statistikave. Ky raport ndjek strukturën e shpenzimeve të QHAP, në të cilën aktivitetet e projektit kanë një pjesëmarrje më të madhe, ndërsa një pjesë e konsiderueshme e mjeteve përdoret për rroga, kontribute dhe funksionim të vazhdueshëm material. Në këtë mënyrë, baza financiare do të ishte në përputhje me nevojat reale të personelit, institucionale dhe të projektit, dhe shuma do të ruante më tej vlerën e saj reale dhe do të ndiqte lëvizjet e inflacionit dhe rritjen e shpenzimeve të punës profesionale. Në të njëjtën kohë, do të shmangej caktimi ad hoc dhe i kushtëzuar politikisht i mjeteve.

Përveç përafrimit të rregullt vjetor të shumës, pas çdo zgjedhjeje parlamentare duhet të kryhet një vlerësim periodik i përshtatshmërisë së kritereve dhe parametrave të sistemit të financimit, veçanërisht në lidhje me numrin e përdoruesve, nevojat për personel, shpërndarjen e mjeteve dhe nevojat reale për zhvillimin e kapaciteteve analitike të QHAP. Vlerësimi mund të koordinohet nga Ministria e drejtësisë, bazuar në një metodologji të përcaktuar paraprakisht dhe në konsultim me institucionet përkatëse dhe përdoruesit e sistemit.

3. Të shqyrtohet mundësia e vendosjes së një komponenti të veçantë të ndryshueshëm, konkurrues për financimin e projektit të QHAP, i cili do të shpërndahej në bazë të një thirrjeje publike dhe propozimeve të projektit, sipas kritereve, prioritetëve dhe objektivave

⁴² Instituti për Demokraci "Societas Civilis" Shkup, Modelet e financimit publik të partive politike në vendet e zhvilluara evropiane, Shkup, 2022. E disponueshme në: <https://idscs.org.mk/mk/2022/03/02/модели-на-јавно-финансирање-на-полити/>.

të përcaktuara paraprakisht. Vendosja e një mekanizmi të tillë nuk duhet të nënkuptojë automatikisht një rritje të shumës të përgjithshme të financimit publik të partive politike. Në varësi të rezultateve të vlerësimit të mëparshëm fiskal, komponenti konkurrues mund të sigurohet si një komponent shtesë buxhetor ose duke ndarë një pjesë të kufizuar të mjeteve të dedikuara për aktivitetet e projektit, pa zvogëluar mjetet e nevojshme për funksionimin bazë operativ të QHAP.

Të drejtën e pjesëmarrjes mund ta kenë QHAP e partive politike që janë përfituese të financimit të rregullt buxhetor, si dhe QHAP e partive që nuk e plotësojnë kushtin për qasje në modelin bazë, me kusht që të plotësojnë kriteret minimale të paracaktuara organizative, administrative, financiare dhe të llogaridhënies. Financimi do të kufizohet në qëllime të përcaktuara qartë të projektit, si zhvillimi i kapaciteteve analitike, përgatitja e hulumtimeve, analizave dhe propozimeve të politikave publike, organizimi i debateve publike dhe trajnimeve, bashkëpunimi ndërpartiak, përfshirja e grave dhe grupeve të tjera të cënueshme, lidhja me komunitetin akademik dhe të ekspertëve dhe aktivitete të tjera që kontribuojnë në një debat publik më cilësor dhe vendimmarrje politike më të informuar.

Menaxhimi i një mekanizmi të tillë duhet të rregullohet qartë me ligj, duke dalluar vlerësimin profesional, vendimin përfundimtar për përzgjedhjen e projekteve dhe menaxhimin administrativ-financiar të mjeteve. Propozimet e projekteve do të vlerësoheshin sipas një metodologjie pikësh të përcaktuar publikisht nga ekspertë të zgjedhur sipas kriterëve të përcaktuara paraprakisht. Vendimi përfundimtar për përzgjedhjen e projekteve mund të merret nga Komisioni për sistemin politik dhe marrëdhëniet ndërmjet bashkësive të Kuvendit, ndërsa zbatimi administrativ-teknik i thirrjes publike, kontraktimi, pagesa dhe monitorimi financiar do të kryheshin nga organi kompetent i përcaktuar me ligj. Thirrja publike, kriteret, lista e projekteve të paraqitura dhe të miratuara, listat e pikëve, vlerësimet e ekspertëve dhe vendimet përfundimtare duhet të jenë të qasshme për publikun.

4. Të vendoset një detyrim i qartë për raportim vjetor operativ, përkatësisht raportim narrativ për punën e QHAP, me përmbajtje minimale të përcaktuar paraprakisht dhe afat për përgatitjen. Raporti duhet të përmbajë një përmbledhje të aktiviteteve të realizuara, analizave dhe hulumtimeve të përgatitura, aktiviteteve të projektit, trajnimeve, formave të bashkëpunimit dhe rezultateve të tjera përkatëse të punës së QHAP në vitin raportues. Standardizimi i strukturës bazë të raportit do të mundësonte krahasueshmëri më të madhe të punës së QHAP të ndryshme dhe do të krijonte një bazë për monitorimin e rregullt të aktiviteteve dhe rezultateve të tyre.
5. Të vendosen standarde të veçanta të raportimit financiar për mjetet e dedikuara për QHAP në kuadër të raporteve financiare, përkatësisht raporteve të konsoliduara të partisë politike

të parashikuara me Ligjin për financimin e partive politike. Të dhënat për QHAP duhet të paraqiten si një segment i dalluar qartë dhe i identifikueshëm, me një pasqyrë të mjeteve të marra dhe përdorimit të tyre sipas kategorive kryesore të shpenzimeve dhe aktiviteteve. Kjo do të siguronte transparencë dhe krahasueshmëri më të madhe të operacioneve financiare që lidhen me QHAP, pa krijuar një detyrim të veçantë për raportimin financiar të QHAP si subjekt me status të pavarur juridik.

3. Transparenca dhe llogaridhënia publike

1. Të vendoset një detyrim i qartë ligjor për publikimin e raportit vjetor operativ, përkatësisht raportit narrativ mbi punën e QHAP në faqen zyrtare të internetit të partisë politike, brenda një afati të përcaktuar paraprakisht. Raporti duhet të përmbajë një përmbledhje të produkteve analitike, aktiviteteve të projektit dhe aktiviteteve publike, formave të bashkëpunimit dhe rezultateve të tjera përkatëse të punës së QHAP në vitin raportues, me përjashtime të përcaktuara qartë për informacionet me karakter brendapartiak.

Të dhënat financiare që lidhen me QHAP duhet të jenë të disponueshme për publikun përmes raporteve financiare të partisë politike, në përputhje me standardet e veçanta të propozuara në rekomandimin 2.5. Kjo do të krijonte një dallim të qartë midis raportimit operacional për punën dhe rezultatet e QHAP dhe raportimit financiar për mjetet e përdorura për funksionimin e tij, duke siguruar njëkohësisht qasjen publike në të dy llojet e informacioneve.

2. Të krijohet një regjistër i centralizuar i QHAP i qasshëm për publikun, i cili do të përmbajë të dhëna bazë për qendrat e krijuara dhe raportet e tyre vjetore të funksionimit, në një format të standardizuar që do të mundësojë krahasueshmërinë midis QHAP të ndryshme dhe qasjen publike të qytetarëve, organizatave të shoqërisë civile dhe institucioneve kompetente. Regjistri do të mbahej nga një organ kompetent shtetëror i përcaktuar me ligj, dhe përmbajtja e tij dhe mënyra e përditësimit duhet të rregullohen qartë.
3. Të shqyrtohet mundësia e hartimit të udhëzimeve bazë metodologjike, standardeve të praktikës së mirë dhe rekomandimeve për përgatitjen e produkteve analitike të QHAP, në bashkëpunim me komunitetin akademik, sektorin e ekspertëve dhe organizatat ndërkombëtare aktive në këtë fushë. Këto udhëzime duhet të kontribuojnë në përmirësimin e cilësisë, bazës metodologjike dhe profesionalizmit të prodhimit analitik, pa kufizuar autonominë programore, tematike dhe analitike të QHAP.

4. Bashkëpunimi ndërpartiak dhe zvogëlimi i polarizimit

1. Të operacionalizohet dhe institucionalizohet dispozita e nenit 5, paragrafi 1 i Ligjit për QHAP, duke krijuar një mekanizëm të formalizuar për takime të rregullta ndërpartiake dhe takime të QHAP. Mekanizmi duhet të sigurojë komunikim periodik dhe mundësinë e shqyrtimit të përbashkët të çështjeve me interes për disa subjekte politike, siç janë analiza e politikave publike, shkëmbimi i përvojave dhe gjetjeve kërkimore dhe identifikimi i fushave për bashkëpunim ndërpartiak. Koordinimi administrativ i takimeve mund të sigurohet nga Komisioni për sistemin politik dhe marrëdhëniet ndërmjet bashkësive, me mbështetjen e shërbimeve të Kuvendit, ndërsa kryesimi do të ishte në rotacion midis QHAP. Agjenda do të përcaktohet bashkërisht nga pjesëmarrësit, duke ruajtur kështu autonominë e tyre programore. Një mekanizëm i tillë do të krijonte një hapësirë institucionale për dialog, shkëmbim njohurish dhe ndërtimin e një konsensusi minimal rreth çështjeve me interes më të gjerë publik.
2. Të inkurajohet shfrytëzimi më aktiv i mundësisë për bashkëpunim dhe anëtarësim në organizata dhe rrjete ndërkombëtare përkatëse, të parashikuar me nenin 5, paragrafi 2 të Ligjit për QHAP, me qëllim transferimin sistematik të njohurive, shkëmbimin e përvojave dhe praktikave të mira nga sistemet e krahasueshme në rajon dhe më gjerë. Shpenzimet që lidhen me anëtarësimin, pjesëmarrjen në aktivitetet ndërkombëtare, zhvillimin profesional dhe shkëmbimin e përvojave duhet të mund të planifikohen në kuadër të aktiviteteve të rregullta programore dhe financiare të QHAP, në përputhje me dedikimin e përcaktuar me ligj të mjeteve.

5. Masat në afat të gjatë

1. Në planin afatgjatë, sistemi i QHAP duhet të zhvillohet në drejtim të integritit më të madh të dokumenteve të tyre analitike në programet e partive dhe në proceset më të gjëra legjislative. Cilësia dhe rëndësia e prodhimit analitik të QHAP janë parakushti kryesor për një pozicionim të tillë, pasi ndikimi në vendimmarrjen politike nuk mund të standardizohet plotësisht, por rrjedh natyrshëm nga besueshmëria dhe ekspertiza e vetë qendrave.
2. Në planin afatgjatë, QHAP duhet të zhvillohen në drejtim të një bashkëpunimi më aktiv dhe sistematik me komunitetin akademik, sektorin e ekspertëve dhe shoqërinë civile, përtej proceseve brenda partisë. Një pozicionim i tillë nuk mund të arrihet vetëm me detyrim ligjor, por është rezultat i pjekurisë institucionale, transparencës dhe besueshmërisë analitike të dëshmuar të vetë QHAP në hapësirën publike.

6. Monitorimi i rregullt dhe vetëvlerësimi i punës së QHAP

Përvoja e deritanishme tregon se përmbushja formale e detyrimeve ligjore nuk jep një pasqyrë të plotë të aktiviteteve, rezultateve dhe zhvillimit institucional të QHAP, as të rezultateve që lidhen me përdorimin e mjeteve të alokuara nga Buxheti. Për këtë arsye, rekomandohet të krijohet një mekanizëm për monitorimin e rregullt vjetor dhe vetëvlerësimin e punës së tyre, bazuar në kritere të përcaktuara paraprakisht, të qarta dhe të krahasueshme.

Vetëvlerësimi duhet të jetë pjesë përbërëse e raportit vjetor operacional, përkatësisht narrativ për punën e QHAP dhe të përfshijë prodhimin e analizave dhe hulumtimeve, transparencën dhe llogaridhënien publike, bashkëpunimin dhe rrjetëzimin institucional, si dhe, në bazë të shembujve të dokumentuar, kontributin në politikat publike dhe debatin politik. Për secilën fushë duhet të përdoren treguesit përkatës sasiorë dhe cilësorë, burimet e të dhënave dhe një shpjegim i shkurtër i rezultateve të arritura.

Gjatë zbatimit të kornizës, duhet të bëhet dallimi midis treguesve që mund të monitorohen rregullisht në baza vjetore dhe treguesve të zhvillimit, rezultatet e të cilëve shfaqen gjatë një periudhe më të gjatë kohore. Për këto të fundit, nuk duhet të pritët realizim në çdo vit raportues, por të jepen shembuj të dokumentuar kur ekzistojnë të tillë dhe, nëse është e nevojshme, të monitorohen në mënyrë kumulative gjatë një periudhe shumëvjeçare.

Raporti vjetor duhet të paraqesë rezultatet e vetëvlerësimit dhe një shpjegim të shkurtër për secilën fushë, ndërsa dokumentacioni shoqërues dhe dëshmitë mbi të cilat bazohen të dhënat e paraqitura nuk është e nevojshme të publikohen në tërësi. Ato duhet të ruhen nga QHAP dhe të jenë të disponueshme me kërkesë të institucioneve kompetente, duke siguruar kështu verifikueshmërinë pa krijuar barrë administrative joproporcionale.

Korniza e plotë për vetëvlerësimin vjetor duhet të zbatohet kryesisht për QHAP që janë përfitues të financimit të rregullt buxhetor. Për QHAP që përdorin vetëm mbështetje të kufizuar të projektit, mund të parashikohet raportim i thjeshtuar në përpjesëtim me llojin dhe shumën e mjeteve të marra, ndërsa për QHAP që nuk përdorin mjete publike, korniza mund të ketë karakter rekomandues.

Ky mekanizëm synon të mundësojë monitorimin sistematik dhe të krahasueshëm të punës dhe zhvillimit institucional të QHAP, pa vlerësuar orientimin e tyre politik ose ideologjik dhe pa renditje mekanike të qendrave. Korniza e detajuar e propozuar për monitorimin vjetor dhe vetëvlerësimin përmbahet në Aneksin e Analizës.

Maqedonia e Veriut bëri hapin e parë me krijimin e një modeli inovativ për institucionalizimin e kapaciteteve analitike në kuadër të partive politike. Hapi tjetër është avancimi i tij, përmes ndryshimeve të synuara dhe konsensuale që do t'i mundësojnë atij të arrijë potencialin e tij të vërtetë, në dobi të vendimmarrjes më të informuar politike, debatit publik më cilësor dhe demokracisë më thelbësore.

Aneks: Propozim-kornizë për monitorimin e rregullt dhe vetëvlerësimin e efikasitetit të QHAP

Kjo kornizë është një instrument i propozuar për monitorimin e rregullt vjetor dhe vetëvlerësimin e punës së qendrave hulumtuese dhe analitike partiake. Qëllimi i tij është të mundësojë mbledhjen sistematike të të dhënave të krahasueshme mbi aktivitetet, rezultatet dhe zhvillimin institucional të QHAP, si dhe mbi kontributin e tyre më të gjerë kur ai mund të vërtetohet me të dhëna përkatëse dhe shembuj të dokumentuar.

Vetëvlerësimi përgatitet nga vetë QHAP si pjesë përbërëse e raportit të tij vjetor operacional, përkatësisht narrativ. Për secilin tregues të zbatueshëm, duhet të tregohet vlera ose rezultati i arritur, burimi i të dhënave dhe, kur është e nevojshme, një shpjegim i shkurtër. Dokumentacioni shoqërues dhe dëshmitë ruhen nga QHAP dhe dorëzohen me kërkesë të institucioneve kompetente, pa detyrimin që të jenë plotësisht pjesë përbërëse e raportit të publikuar publikisht.

Treguesit në kornizë kanë natyrë të ndryshme kohore. Treguesit bazë monitorohen çdo vit dhe i referohen aktiviteteve dhe rezultateve që janë të matshme drejtpërdrejt gjatë vitit raportues. Treguesit e zhvillimit i referohen rezultateve dhe ndikimeve që mund të shfaqen gjatë një periudhe më të gjatë kohore. Nuk pritët që ato të arrihen domosdoshmërisht çdo vit, por paraqiten shembuj të dokumentuar kur ekzistojnë dhe, nëse është e nevojshme, monitorohen në mënyrë kumulative.

Korniza nuk duhet të përdoret për të vlerësuar përmbajtjen politike ose ideologjike të punës së QHAP, as për renditjen mekanike të qendrave. Qëllimi i saj është të sigurojë një pasqyrë të strukturuar dhe të krahasueshme të aktivitetit të tyre, zhvillimit institucional dhe rezultateve të arritura, me kërkesa administrative proporcionale me llojin dhe vëllimin e financimit publik.

Fusha	Burimet e të dhënave	Metoda e matjes	Treguesit e propozuar
Prodhimi i analizave dhe hulumtimeve	Programi vjetor i punës; raporti vjetor operacional; botimet, analizat dhe produktet e tjera analitike të QHAP;	Pasqyrë sasiore dhe cilësore e vëllimit, llojit dhe disponueshmërisë së prodhimit analitik dhe shkallës së realizimit të	Treguesit vjetorë: numri dhe lloji i studimeve, analizave, hulumtimeve dhe dokumenteve të hartuara për politikat publike;

	faqja e internetit dhe kanalet e tjera zyrtare	aktiviteteve të planifikuara	shumëllojshmëria tematike; qasja publike në botime; shkalla e realizimit të aktiviteteve përkatëse të parashikuara me programin vjetor të punës
Kontributi në politikat publike	Publikimet dhe produktet analitike të QHAP; programet partiake dhe dokumentet e tjera programore; propozimet e ligjeve dhe amendamentet; nismat e tjera të dokumentuara politike dhe programore	Analiza cilësore e shembujve të dokumentuar të përdorimit të analizave, gjetjeve dhe rekomandimeve të QHAP në proceset e hartimit të politikave publike	Treguesit e zhvillimit: shembuj të dokumentuar të marrjes ose përdorimit të analizave, gjetjeve dhe rekomandimeve të QHAP në programet e partive, dokumentet programore, propozimet ligjore, amendamentet dhe iniciativa të tjera të politikave publike. Nuk pritet realizimi i detyrueshëm i këtij treguesi në çdo vit raportues; kur është e përshtatshme, rezultatet mund të monitorohen edhe në mënyrë kumulative.
Transparenca dhe llogaridhënia publike	Raporti vjetor operacional; faqja e internetit e partisë politike dhe/ose QHAP; botimet dhe informacionet e disponueshme për publikun mbi aktivitetet; raportet financiare të partisë politike	Analiza e afatit, disponueshmërisë dhe plotësisë së informacioneve mbi punën, rezultatet dhe përdorimin e mjeteve publike të dedikuara për QHAP	Treguesit vjetor: raporti vjetor operacional i publikuar publikisht; disponueshmëria e botimeve analitike dhe informacioneve për aktivitetet publike; të dhënat financiare të disponueshme publikisht për QHAP si një segment i veçantë në raportimin financiar të partisë politike; përbushja në kohë e detyrimeve për publikim

Bashkëpunimi dhe rrjetëzimi institucional	Raporti vjetor operacional; informacione dhe dokumentacion për aktivitetet e realizuara; informacione për projekte të përbashkëta, botime, ngjarje dhe forma të tjera bashkëpunimi	Pasqyrë sasiore dhe cilësore e fushës së veprimit, larmisë dhe karakterit të bashkëpunimit të realizuar	Treguesit vjetorë: numri dhe lloji i bashkëpunimeve të realizuara me QHAP të tjera, komunitetin akademik, organizatat e shoqërisë civile, sektorin e ekspertëve dhe organizatat vendase dhe ndërkombëtare; numri dhe lloji i aktiviteteve të përbashkëta, projekteve, botimeve, ngjarjeve dhe formave të tjera të bashkëpunimit institucional
Kontributi në debatin politik dhe publik	Raporti vjetor operacional; informacione për debate publike, konferenca dhe konsultime; botime dhe kanale zyrtare në internet; burime të tjera përkatëse të disponueshme për publikun	Pasqyrë sasiore dhe cilësore e aktiviteteve publike dhe shembujve të dokumentuar të prezantimit dhe diskutimit të gjetjeve analitike të QHAP	Treguesit vjetorë: numri dhe lloji i debateve publike të organizuara, konferencave, konsultimeve dhe formave të tjera të shkëmbimit publik; pjesëmarrja e ekspertëve të jashtëm, organizatave dhe aktorëve të tjerë përkatës; shembuj të dokumentuar të prezantimit publik dhe diskutimit të gjetjeve të hulumtimit. Treguesi i zhvillimit: dukshmëri më e gjerë dhe kontribut i dokumentuar i produkteve analitike të QHAP në debatin politik dhe publik

Bibliografia

- Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë, Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë, viti XLVII, nr. 52, Shkup, 1991, f. 805–815;
- Ligji për organizatat shoqërore dhe shoqatat e qytetarëve, Gazeta zyrtare e Republikës Socialiste të Maqedonisë, viti XXXIX, nr. 32, Shkup, 11.11.1983, f. 625-630;
- Ligji për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për organizatat shoqërore dhe shoqatat e qytetarëve, Gazeta zyrtare e Republikës Socialiste të Maqedonisë, viti XLVI, nr. 12, Shkup, 13.4.1990, f. 237-239;
- Ligji për partitë politike, Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë, viti L, nr. 41, Shkup, 5.8.1994, f. 1197-1200;
- Ligji për partitë politike, Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë, viti LX, nr. 76, Shkup, 27.10.2004, f. 1-5, me ndryshimet dhe plotësimet e botuara në Gazetën zyrtare të Republikës së Maqedonisë, nr. 5/07, 8/07, 5/08 dhe 23/13;
- Ligji për qendrat hulumtuese analitike partiake, Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë, viti LXIX, nr. 23, Shkup, 14.2.2013, f. 141-142, me ndryshimet dhe plotësimet e botuara në Gazetën zyrtare të Republikës së Maqedonisë, nr. 15/15;
- Ligji për financimin e partive politike, Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë, me ndryshimet dhe plotësimet e publikuara në Gazetën zyrtare të Republikës së Maqedonisë, nr. 161/2008, 96/2009 dhe 23/2013;
- Ligji për ndryshimin e Ligjit për financimin e partive politike, Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut, nr.: 294, Shkup, 11.12.2020, f.: 1;
- OSBE/ODIHR dhe Komisioni i Venedikut, CDL-AD(2020)032, Udhëzime për rregullimin e partive politike, Botimi i dytë, miratuar në seancën e 125-të plenare të Komisionit të Venedikut, 11-12 dhjetor 2020. E disponueshme në: <https://www.osce.org/odihr/538473>;
- OSBE/ODIHR dhe Komisioni i Venedikut, CDL-AD(2010)024, Udhëzimet për rregullimin e partive politike, Botimi i parë, miratuar në seancën e 84-të plenare të Komisionit të Venedikut, 15-16 tetor 2010;
- IFES, A Study of Political Party Assistance in Eastern Europe and Eurasia, International Foundation for Electoral Systems, 2007. E disponueshme në: <https://www.ifes.org/publications/study-political-party-assistance-eastern-europe-and-eurasia>.
- Instituti për Demokraci "Societas Civilis" Shkup, Modelet e financimit publik të partive politike në vendet e zhvilluara evropiane, Shkup, 2022. E disponueshme në: <https://idscs.org.mk/mk/2022/03/02/модели-на-јавно-финансирање-на-полити/>.